

Metodički pristupi književnom djelu Miroslava Krleže

Lončarić, Vlasta

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:709450>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i književnosti

Vlasta Lončarić

Metodički pristupi književnom djelu Miroslava Krležę

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Jakov Sabljic

Osijek, 2014.

Sažetak: Nakon pregleda životopisa i stvaralaštva Miroslava Krleže naglasak se daje na ulogu i načine poučavanja Krležinih djela u školskom sustavu. Promatra se njihova zastupljenost u osnovnoškolskom i srednjoškolskom nastavnom programu te na državnoj maturi. Nakon toga slijedi pregled zastupljenosti i izbora djela u čitankama različitih autora za osnovnu i srednju škole te interpretacijskih mogućnosti, prijedloga i kritika iz metodičke literature. U posljednjem dijelu rada naglasak je na realizaciji Krležinih djela u školskoj praksi, s primjerom sata iz nastavne prakse te četiri nova prijedloga nastavnih sati čija su tema Krležina djela koja do sada nisu uključena u nastavu.

Ključne riječi: Miroslav Krleža, nastava, metodika, književnost, interpretacija

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. LIK I STVARALAŠTVO MIROSLAVA KRLEŽE	5
3. KRLEŽA U ŠKOLSKOM SUSTAVU.....	9
3.1. U nastavnom programu i na državnoj maturi	9
3.2. U udžbenicima	12
3.3. U metodičkoj literaturi.....	18
3.4. Primjer sata iz nastavne prakse.....	28
4. PRIJEDLOG NOVIH NASTAVNIH SATI	31
4.1. Novela „Hodorlahomor Veliki“	31
4.2. Putopis <i>Izlet u Rusiju</i>	34
4.3. Knjiga polemika <i>Moj obračun s njima</i>	35
4.4. Esej „O malograđanskoj ljubavi spram hrvatstva“	41
5. ZAKLJUČAK	43
6. LITERATURA.....	44
7. INTERNETSKI IZVORI	47

1. UVOD

Tema je ovog diplomskog rada položaj djela Miroslava Krleže u školskom sustavu, njegova pojavnost u školskim udžbenicima te metodičkoj literaturi. Cilj je rada sagledati različite metodičke mogućnosti u interpretaciji Krležinih djela te navesti prijedloge za interpretaciju djela koja nisu uključena u dosadašnji nastavni program.

Problem odabira pisaca i njihovih reprezentativnih djela veliki je izazov za sastavljače osnovnoškolskih i srednjoškolskih nastavnih programa. Potrebno je uključiti autore svjetske i hrvatske književnosti svih povijesnih razdoblja i uz sve to imati na umu psihološki razvoj i receptivne mogućnosti učenika. Zbog toga mnogi autori bivaju u potpunosti isključeni iz nastave, a neki, poput Krleže, uključeni su samo malim dijelom svoga opusa. Lik i djelo Miroslava Krleže jedinstveno je i neponovljivo. Golemi Krležin opus uključuje čitav niz književnih žanrova i oblika te je po svom značenju prepoznat od strane domaćih i stranih književnih teoretičara, interpretatora, povjesničara i čitatelja.

Drugo poglavlje ovoga rada posvećeno je liku i djelu Miroslava Krleže. Naveden je kronološki pregled najvažnijih događaja iz Krležina života, pregled njegovih djela te kulturno-povijesnih prilika koje su utjecale na Krležino stvaralaštvo.

Treće poglavlje usmjereno je na analizu zastupljenosti Krležinih djela u osnovnoškolskom i srednjoškolskom nastavnom programu te na državnoj maturi. Također se promatraju zastupljenost i interpretativne mogućnosti Krležinih djela u čitankama različitih autora za osnovne i srednje škole (gimnazije, četverogodišnje strukovne škole i trogodišnje strukovne škole). Također je obuhvaćena pojava Krleže u metodičkoj literaturi te je naveden primjer sata iz nastavne prakse.

Četvrto poglavlje posvećeno je novim interpretativnih prijedlozima. Navedeni su primjeri nastavnih sati za Krležina djela koja nisu dio nastavnog programa i čijim bi se uključivanjem ostvario sveobuhvatniji pregled Krležina stvaralaštva.

Posljednja tri poglavlja sadrže zaključak, literaturu i internetske izvore. U zaključku je donesena sinteza cjelokupnog rada.

2. LIK I STVARALAŠTVO MIROSLAVA KRLEŽE

Miroslav Krleža rođen je u Zagrebu 7. srpnja 1893. godine. Osnovnu je školu završio na Kaptolu s odličnim uspjehom, a 1903. godine upisao se u Kraljevsku veliku donjogradsku gimnaziju u Zagrebu (tzv. druga klasična gimnazija). Već se za vrijeme gimnazijskog školovanja počinje zanimati za politiku te često odlazi u sjedište Socijaldemokratske stranke. U četvrtom razredu iz druge klasične gimnazije, donjogradske, prelazi u prvu klasičnu gimnaziju, gornjogradsku. Nakon gimnazije na preporuku očeva prijatelja odlazi u Kadetsku školu u Pečuh. U to se vrijeme počinje ozbiljnije zanimati za književnost, oduševljava se Baudelaireom i Kranjčevićem, a prevodi i Ibsena. Kao odličan đak dobiva državu stipendiju za mađarsku vojnu akademiju u Ludoviceumu. Uoči Prvog svjetskog rata, 1912. godine, zanesen jugoslavenskom integralističkom ideologijom bježi iz Akademije u Beograd da se kao dobrovoljac priključi srpskoj vojsci u Prvom balkanskom ratu. Međutim, nije prihvaćen te je vraćen u Akademiju. Krleža postaje sve nezadovoljniji, što mu se počinje odražavati i na ocjenama. Godine 1913. ponovno bježi u Srbiju, no biva optužen da je austrijski špijun te je izručen austrijskoj policiji. Protjeruju ga iz Akademije te se vraća u Zagreb (Čengić, 1982: 34-97).

Godine 1914. u *Književnim novostima* objavljuje svoj prvi književni tekst, dramu *Legenda*. *Legende* su bile lirske drame u kojima su tematski likovi, velike ličnosti svjetske povijesti, prikazani s velikom preciznošću i poetski preuveličani. Najbolje djelo među *Legendama* zasigurno je drama *Kraljevo*, u kojoj Kraljevski sajam u Zagrebu postaje svjetsko kazalište u kojem se pojavljuje čitava paleta različitih likova – pjevača, pijanica, Roma, seljaka. „Za taj nevjerojatni komad u europskoj dramatici nema pandana“ (Lauer, 2013: 38, 40-41). Poslije *Legendi*, u *Književnim novostima* objavljuje *Maskeratu* i novelu „Fragmenti“. U *Savremeniku* objavljuje lirsku prozu „Zaratustra i mladić“. Od samog početka književnog rada javlja se i kao oštar polemičar. Godine 1915. piše tri drame – *U predvečerje*, *Leševi* i *Kraljevo*, koje direktor drame HNK Josip Bach odbija postaviti na pozornicu. Iste godine je, na Krležino nezadovoljstvo, mobiliziran u dvadeset i petu domobransku pukovnicu te poslan na bojišnicu u Galiciji. Zbog slabog zdravlja 1917. godine otpušten je iz vojske te se vraća u Zagreb gdje počinje raditi u Uredu za pomoć postradalima u ratu. Za novine *Sloboda i Hrvatska riječ* piše izvještaje s bojišnice – komentare o događajima na Zapadu i Istoku. U vlastitoj nakladi tiska svoju prvu knjigu, *Pana*, koja je rasprodana u rekordnom roku. Piše i drame koje Josip Bach i dalje uporno odbija. Svoje prve novele iz *Hrvatskog boga Marsa* tiska u *Savremeniku*. Nakon

Oktobarske revolucije Krleža se sve više zanosi komunizmom te vrlo aktivno sudjeluje u radu Socijaldemokratske stranke. Oktobarska revolucija za Krležu predstavljala je prekretnicu. U Hrvatskoj su se također događale velike promjene. Godine 1918. Austro-Ugarska je kapitulirala te je uspostavljena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Iako je Krleža priželjkivao ujedinjenje triju naroda u demokratskoj državnoj tvorevini, shvaćao je da ustrojstvo SHS neće dugo trajati (Lauer, 2013: 60-61). U vlastitoj nakladi tiska *Pjesme I* i *Pjesme II*, u časopisima mu izlaze tri kratke proze – „Vita nuova“, „Balada“ i „Žene na kiši“. Godine 1919. zajedno s Augustom Cesarcem pokreće časopis *Plamen*. Časopis *Plamen* bio je neposredni odjek Oktobarske revolucije, a Krleža i Cesarec otvoreno se suprotstavljaju monarhiji, unitarizmu i politici nove Kraljevine. Zbog toga je časopis često bio na meti cenzora. Iste godine Krleža postaje aktivni član Socijalističke radničke partije Jugoslavije. U nakladi *Juga* izlaze mu *Pjesme III* i *Lirika*, a u *Plamenu* objavljuje dvije drame – *Michelangelo Buonarroti* i *U predvečerje*. Objavljuje čitav niz esejističkih, polemičkih i publicističkih tekstova u *Plamenu*, *Književnom jugu*, *Riječi SHS*, *Jurišu* te *Narodnoj volji*. Godine 1920. Matica hrvatska tiska njegov kraći roman *Tri kavalira gospođice Melanije*, u kojem je vidljiv Krležin napredak u savladavanju moderne tehnike romana. Ivo Raić, novi direktor HNK, prihvaća Krležinu dramu *Galicija*, koja na dan premijere biva zabranjena i skinuta s repertoara. Godine 1921. piše roman *Zeleni barjak* koji nije izašao zbog pooštrene cenzure. Njegov politički angažman usmjeren je na obranu proganjanih, zatvorenih i pretučenih, zbog čega je pod trajnim policijskim praćenjem. Potkraj 1922. u HNK izvedena je Krležina drama *Golgota*, za koju dobiva Demetrovu nagradu, najveće priznanje za dramska djela. Iste godine Narodna knjižnica u Zagrebu objavljuje prvo izdanje *Hrvatskog boga Marsa* („Tri domobrana“, „Baraka pet Be“, „Domobran Jambrek“, „Smrt Franje Kadavera“), koje 1946. godine Krleža proširuje novelama „Hrvatska rapsodija“, „Bitka kod Bistrice Lesne“ te „Kraljevska ugarska domobranska novela“. U novelama iz *Hrvatskog boga Marsa* dolaze do izražaja Krležina iskustva s bojišnica u kojima je posvjedočio besmislenosti vojne službe i okrutnosti rata. Godine 1923. Krleža pokreće časopis *Književna republika*, mjesečnu reviju posvećenu kulturnim problemima. Roman *Zeleni barjak* prerađuje u dramu *Vučjak*, koja je 1923. izvedena u HNK i za koju dobiva drugu Demetrovu nagradu. Godine 1924. u *Književnoj republici* objavljuje *Pjesme u prozi* te nekoliko novela, eseja i polemika. Krajem godine odlazi u Sovjetski Savez gdje boravi gotovo pet mjeseci i čiji je rezultat putopisna knjiga *Izlet u Rusiju*. Po povratku dobiva treću Demetrovu nagradu za *Michelangela Buonarrotija*. Godine 1926. objavljuje u *Književnoj republici* novele „U magli“ te „Nekoliko riječi o Ivanu Križovcu, jednom od tužnih lica

ove historije“. Godine 1927. *Književna republika* je zabranjena, a protiv Krleže podignuta optužnica. Optužen je za antikomunističku djelatnost i loš utjecaj na mlade, no biva oslobođen zbog nedostatka dokaza. Godine 1928. dobiva četvrtu Demetrovu nagradu za dramu *U agoniji*. Ubrzo nakon toga izlazi drama *Gospoda Glembajevi*. Ova mu predstava donosi i petu Demetrovu nagradu (Čengić, 1982: 104-188).

Teror šestosiječanjske diktature ne zaobilazi ni Krležu, koji biva uhićen 1929. godine i optužen za komunističku propagandu, no ubrzo ga puštaju. Završava ciklus o Glembajevima, a 1930. godine održana je premijera drame *Leda*. Nakon toga neko vrijeme boravi u Pragu, Bratislavi, Parizu i Münchenu te dovršava roman *Povratak Filipa Latnovicza*. U vlastitoj nakladi objavljuje knjigu polemika *Moj obračun s njima*. Krleža i dalje vodi borbu s tadašnjim režimom koji obustavlja tiskanje knjige sabranih djela i zbirku novela *Hiljadu i jedna smrt*. Godine 1933. policija je zabranila i njegovo predavanje *O hrvatskoj književnosti*. Matica hrvatska zatvara Krleži svoja vrata te je prisiljen oputovati u Beograd gdje počinje izdavati časopis *Danas*. U proljeće 1936. godine završava *Balade Petrice Kerempuha*. Tiskane su u Ljubljani jer je Krleža još uvijek u to doba bio bojkotiran od hrvatskog tiska. *Balade Petrice Kerempuha* jesu, prema mišljenju svih znalaca, Krležino istinsko remek-djelo. Polazeći od lika Petrice Kerempuha, Krleža se upustio u preispitivanje hrvatske povijesti koja nije određena slavnim djelima kraljeva i vojskovođa, nego patnjama običnog naroda. Djelo se vrti oko Seljačke bune Matije Gupca iz 1573. godine, turskih osvajanja, razaranja i potiskivanja hrvatskoga naroda. Djelo je napisano jedinstvenim kajkavskim govorom koji je Krleža stvarao proučavajući stare rječnike i djela hrvatskih pisaca, ali i prisjećajući se govora svoje bake Terezije Goričanec (Lauer, 2013: 115-116). Početkom 1937. održana je u HNK u Osijeku premijera drame *U logoru*. U to vrijeme kulminiraju Staljinovi politički progoni te Krleža počinje gubiti povjerenje u tadašnju komunističku politiku, zbog čega se sukobljava s rukovodstvom partije. Godine 1940. Krležu izbacuju iz partije, povlači se iz javnog života te neko vrijeme boravi u Crikvenici. Nakon proglašenja NDH Krleža dolazi na crnu listu. Djela su mu uništavana, spaljivana i trajno zabranjena. Sačuvani primjerci njegovih djela mogli su se čitati samo u znanstvene svrhe, uz posebno dopuštenje vlasti. Krleža je nekoliko puta uhićen. Nude mu propusnicu za Italiju, no Krleža odbija otići iz rodnog Zagreba. Živi u neprestanoj životnoj opasnosti i teškim materijalnim prilikama. U samovanju od 1941. do 1945. Krleža spas pronalazi u pisanju, a mnogi tekstovi iz toga razdoblja tiskani su tek nakon rata (Čengić, 1982: 190-332).

Krleža 1946. godine postaje član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a ubrzo postaje i njezin potpredsjednik. Povodom Rezolucije Informbiroa staje na stranu Josipa Broza i socijalističke politike. Nakon toga postaje najvažniji i najpouzdaniji Titov sljedbenik, naročito u politici književnosti i kulture. U to se vrijeme tiskaju *Djela Miroslava Krleže*, a Krleža aktivno radi na *Enciklopediji Jugoslavije*, čiji prvi svezak izlazi 1955. godine. Također objavljuje čitav niz svojih dnevničkih zapisa u kojima postoje zapisi osobne prirode, sjećanja, refleksije, snovi, fragmenti tekstova i skice. Izlaze brojni prijevodi Krležinih djela te se ona izvode diljem Europe. Na Krležinu je inicijativu 1962. godine pokrenut časopis *Forum*, u izdanju JAZU, u kojem Krleža objavljuje treću knjigu *Banketa u Blitvi i Zastava*. *Zastave* su Krležino najopsežnije djelo u kojima su pokriveni Balkanski ratovi, Prvi svjetski rat i uspostavljanje Kraljevine SHS. U njemu je prikazana Hrvatska u političkom i ekonomskom spletu moći između Beča, Budimpešte i Beograda (Lauer, 2013: 174-175). Iste je godine Krleži dodijeljena nagrada Vladimir Nator, a 1963. odlikovan je Ordenom Republike sa zlatnim vijencem te za *Zastave* dobiva Nagradu grada Zagreba. U čast Krležina sedamdesetog rođendana JAZU izdaje *Zbornik Miroslava Krleže*, izbor iz kritike o Krležinim djelima. Godine 1966. dobiva AVNOJ-evu nagradu, najveću jugoslavensku nagradu za umjetnička i druga ostvarenja. Sljedeće godine potpisuje „Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“. S obzirom na to da se Savez komunista protivio potpisivanju ove deklaracije Krleža biva izbačen iz Centralnog komiteta. Godine 1969. održana je praižvedba *Balada Petrice Kerempuha*. Godine 1973. u izdanju Pet stoljeća hrvatske književnosti izlaze pet knjiga Krležinih *Izabranih djela*. Godine 1975. izlazi *Krležijana* – pet tomova Krležinih *Panorama, pogleda, pojava i pojmova*. Godine 1981. po prvi se puta tiskaju sve Krležine drame u jednoj ediciji. Ubrzo nakon smrti supruge Bele Krleža teško obolijeva te 29. 12. 1981. umire u bolnici (Čengić, 1982: 336-570).

Krleža je pisao izvrsna djela unutar mnogih književnih vrsta i oblika. Bavio se svim temama, svladao je sve stilove i forme te bio jednako stvaralački otvoren prema staroj i novoj umjetnosti. Njegovi romani, drame, lirika, eseji, polemike, dnevnici te intervjui potaknuli su čitave naraštaje hrvatskih i jugoslavenskih pisaca na stvaralaštvo (Lauer, 2013: 15-16). „Krležino je djelo trajno i bezvremensko, ono se ne bavi kratkotrajnim previranjima, već teži transhistoriji“ (Kisić, 1973: 64-65). Krleža je uspijevaio promatrati stvari s više gledišta i iako je politički većinu svoga života bio vezan uz ljevicu, nikada se nije slagao da književnost treba biti podređena politici. Svojim kritičkim perom borio se protiv desničarskih konzervativaca i ljevičarskih dogmatičara (Lauer, 2013: 9).

Krleža stvara u ratno vrijeme te je njegov književni razvoj bio pun poteškoća i opasnosti – životnih, klasnih, vjerskih i stranačkih borbi. Krleža je zbog svog revolucionarnog stava i akcije bio neprestano na udaru. Odolijevajući samo svojom energijom i svojom mnogostranom ličnošću Krleža je, usprkos svemu, uspio postati veliki književnik, pjesnik, filozof, politički borac i ideolog (Vučetić, 1983: 6-7).

3. KRLEŽA U ŠKOLSKOM SUSTAVU

3.1. U nastavnom programu i na državnoj maturi

Nastavni plan za osnovnu školu ne propisuje književne predloške koji se moraju odrađivati u nastavi uz određene književnoteorijske pojmove i teme, već samo predloške za školsku lektiru. Zbog toga ostaje na autorima čitanki da odaberu djela prikladna za određenu temu i uzrast. Krležina književnost, zbog svoje tematike i složenosti, možda nije najprimjerenija za mlađe uzraste osnovne škole, no ipak postoje iznimke.

U petom razredu osnovne škole u nastavnom području jezično izražavanje pojavljuje se tema Slušanje i interpretativno čitanje književnih tekstova, u sklopu koje bi se mogle obrađivati neke Krležine pjesme poput „Jesenske pjesme“, koja donosi osjećaj čežnje i tajanstvenosti jeseni, ili „Crvenog sutona“, pjesme pune vedrih tonova i sinestezijskih doživljaja.

U šestom razredu osnovne škole predviđeno je obrađivanje dijalektnog pjesništva. U sklopu ove teme mogle bi se obrađivati neke od pjesama iz *Balada Petrice Kerempuha*, pisane kajkavskim narječjem.

U sedmom razredu osnovne škole u sklopu socijalne tematike u pjesništvu i prozi mogla bi se uvrstiti neka Krležina djela poput članka „Kako stanuje sirotinja u Zagrebu“ ili pjesme „Bijeda svojim rukama dotiče se svega“, koja je među najboljim ostvarenjima socijalne poezije. U sedmom se razredu obrađuje i balada te bi bilo zgodno uvrstiti izbor iz Krležinih *Balada Petrice Kerempuha* kao primjer moderne balade.

U osmom razredu osnovne škole u nastavnom području književnosti predviđena je obrada novele. U sklopu ove teme mogla bi se obrađivati Krležina novela „Mlada misa Alojza Tičeka“, o

mladiću koji je pod pritiskom malograđanske obitelji protiv svoje želje postao svećenikom ili novela „Veliki meštar sviju hulja“, grotesknu novelu o životu malograđana u Zagrebu. U popisu izborne lektire po prvi se put u osnovnoj školi nalazi dnevnik Miroslava Krleže *Djetinjstvo*.

U nastavnom programu za gimnazije propisana su reprezentativna književna djela koja se moraju obrađivati uz određene nastavne teme i jedinice iz književnosti. U prvom razredu gimnazije u programu je savladavanje svih književnih vrsta i oblika. Ovdje je propisana obrada Krležina, Ujevićeva i Matoševa „Notturna“ kao primjer pjesama s usporednim motivima. S obzirom na to da je u planu propisana obrada drame, šteta je što nije predviđena niti jedna Krležina drama, žanr u kojem je stvarao svoja najveća djela. Također, propisana je obrada diskurzivnih književnih oblika te bi se mogli uvrstiti neki od brojnih Krležinih putopisa (*Izlet u Rusiju, Na lađi*), eseja („Moj obračun s njima“, „Hrvatska književna laž“, „Kako stanuje sirotinja u Zagrebu“) ili polemika (knjiga polemika *Moj obračun s njima*). Budući da neki Krležini žanrovi uopće nisu zastupljeni u programu i udžbenicima, ove su nastavne jedinice najbolja prilika da se učenike uvede u Krležino stvaralaštvo. U suprotnom, do četvrtog razreda srednje škole više neće imati doticaja s ovim velikim piscem.

U četvrtom razredu gimnazije predviđena je opsežna obrada Miroslava Krleže. Propisana je obrada pjesme „Snijeg“, drame *Kraljevo*, novele „Baraka Pet Be“, pjesme „Khevenhiller“ iz *Balada Petrice Kerempuha*, romana *Povratak Filipa Latinovicza*, drame *Gospoda Glembajevi* te eseja „Predgovor Podravskim motivima Krste Hegedušća“. U ovom je razredu dobro obrađen izbor iz Krležinih drama, romana i eseja, no ponovno nedostaje obrada drugih žanrova: putopisa, dnevnika te polemika.

Iznenaduje što je u preporuci književnih djela i filmova za izbornu nastavu naveden samo film Antuna Vrdoljaka *Gospoda Glembajevi*. Bilo bi dobro uvesti još neka Krležina remek-djela, poput drama *Leda, U agoniji* ili *Vučjak*, romane *Na rubu pameti, Banket u Blitvi* ili još neke novele, naročito iz *Hrvatskog boga Marsa* ili ranijeg ekspresionističkog razdoblja. Također se valja prisjetiti ekranizacije romana *Na rubu pameti* iz 1981. koji je režirao Slavoljub Stefanović-Ravasi. Osim toga, učenicima bi bilo izrazito korisno da poslušaju neke od pjesama iz *Balada Petrice Kerempuha* u izvedbi Darka Rundeka, Rade Šerbedžije i drugih u izdanju Menarta. Na taj bi im se način moglo pomoći da prijeđu jezičnu barijeru i bolje shvate djelo.

Trogodišnje strukovne škole zbog svoga trajanja imaju podosta skraćen nastavni program iz Hrvatskog jezika. Krleža se obrađuje tek u trećem razredu srednje škole i to na primjeru „Jesenske pjesme“ i „Ni med cvetjem ni pravice“ ili balade „Lamentacija o štibri“ s dvama poglavljima iz romana *Na rubu pameti* („I. O ljudskoj gluposti“ i „IX. Lamentacija Valenta Žganca zvanog Vudriga“).

Učenici četverogodišnjih strukovnih škola koji slušaju Hrvatski jezik tri sata tjedno sva četiri razreda susreću se s Krležom u četvrtom razredu, kada je propisana obrada pjesama „Snijeg“, „Čežnja“, „Nemir“, „Khevenhiller“, roman *Povratak Filipa Latinovicza* te drama *Gospoda Glembajevi*.

Učenici četverogodišnjih strukovnih škola koji slušaju Hrvatski jezik četiri sata tjedno prvi i drugi razred te tri sata treći i četvrti razred također se prvi put susreću s Krležom u četvrtom razredu. Obraduju se pjesme „Snijeg“, „Nemir“, „Khevenhiller“, roman *Povratak Filipa Latinovicza* te drama *Gospoda Glembajevi*.

Sagledavši program za strukovne škole, možemo ustanoviti da najmanji opseg Krležinih djela obrađuju učenici trogodišnjih strukovnih škola što je zbog satnice i prirode obrtničkog obrazovanja i prikladno. Četverogodišnje strukovne škole ne zaostaju previše za gimnazijama te mogu iz ponuđenih djela dobiti dobru predodžbu o Krležinu liku i stvaralaštvu.

Gospoda Glembajevi i *Povratak Filipa Latinovicza* predviđeni su kao ispitna djela za školski esej na višoj razini u godini 2013./14. Također, poznavanje stvaralaštva Miroslava Krleže i interpretacija „Barake Pet Be“, *Gospode Glembajevih*, *Povratka Filipa Latinovicza* te *Lirika* dio su druge ispitne cjeline koja ispituje razumijevanje književnoga teksta, književnoteorijska, književnopovijesna i jezična znanja.

Na nižoj razini za školski su esej zadani samo *Gospoda Glembajevi*, a za drugi dio ispitne cjeline potrebno je poznavati stvaralaštvo Miroslava Krleže i interpretirati *Gospodu Glembajevi* i *Povratak Filipa Latinovicza*.

3.2. U udžbenicima

Odabir Krležinih djela razlikuje se od autora do autora čitanki i različitih godina izdanja, naročito u osnovnoj školi gdje nastavnim programom nisu točno propisana djela koja se moraju obraditi. Većina pristupa ostvaruje se na razini interpretacijsko-analitičkog nastavnog sustava, a tek se ponegdje javljaju elementi korelacijsko-integracijskog sustava i problemske nastave te povezivanje s elektroničkim medijima (internet, film).

U čitanci *Snaga riječi* Anite Šojat za sedmi razred osnovne škole uvrštene su tri Krležine pjesme: „Čežnja“, „Nemir“ i „Jesenja samoća“. Naglasak je stavljen na pjesmu „Čežnja“, a ostale su dvije pjesme dodatni sadržaj za usporedbu i razvijanje vještine pisanja. Pjesme služe kao predlošci za usvajanje pjesme u prozi. U interpretaciji naglasak je stavljen na određivanje teme, pjesničkih slika i stilskih izražajnih sredstava. Autorica također daje prijedlog za pronalaženje podataka o Miroslavu Krleži na internetu i pronalaženje pjesme „Nemir“ u interpretaciji Zrinka Kapetanića na YouTubeu, čime osuvremenjuje temu te ju približava učenicima (Šojat, 2013: 96-97).

U čitanci za peti razred osnovne škole autora Ante Bežena i Olge Jambrec predviđena je obrada Krležine pjesme „Stric-vujc“ iz *Balada Petrice Kerempuha* u okviru teme Godišnja doba – zima (Bežen, 2005: 117-119). Uz tekst su navedene manje poznate riječi budući da je pisan kajkavskim narječjem. Pitanja za obradu teksta usmjerena su na leksik pjesme, doživljaj, stil, ugođaj, rimu, pjesničke slike te su dobro koncipirana. Također je zadan dodatni zadatak za učenike – pronalazak u enciklopediji podataka o Petrici Kerempuhu. Autori su pokazali kako pojedine pjesme iz *Balada Petrice Kerempuha*, primjerene mlađem uzrastu, mogu biti uspješno obrađene i u osnovnoj školi.

U čitanci za šesti razred osnovne škole Ante Bežena i Olge Jambrec predviđena je obrada Krležine pjesme „U predvečerje“ (Bežen, 2005: 43-44). Pri interpretaciji učenike se usmjerava na izražavanje doživljaja pjesme, bilježenje motiva, pjesničkih slika, stilskih sredstava te vrste rime, stiha i strofe. Kao samostalni zadatak zadano je pisanje sastavka te pronalaženje pjesama sa sličnim motivima.

U čitanci za sedmi razred osnovne škole Ante Bežena i Olge Jambrec predviđena je obrada pjesme „Loza“ (Bežen, 2005: 125-127). Najprije je iznesena kratka Krležina biografija i

bibliografija. Interpretacija pjesme usmjerena je na analizu stilskih sredstava i pjesničkih slika, poente pjesme, vrste stiha, strofe, rime i ritma, a ponuđeni su i dodatni zadaci – pisanje sastavka i crtanje krajolika koji je sličan pjesmi te povezivanje s nekom od pejzažnih pjesama Grigora Viteza.

U čitanci za osmi razred autora Ante Bežena i Olge Jambrec predviđena je obrada čak dvaju Krležinih djela, pjesma „Bonaca u predvečerje“ (Bežen, 2000: 94-95) i ulomak iz novele „Bitka kod Bistrice Lesne“ (Bežen, 2000: 178-181). I ovdje autori najprije iznose kratku Krležinu biografiju i bibliografiju. Interpretacije pjesme „Bonaca u predvečerje“ usmjerena je na pjesničke slike, doživljaj pjesme, motive, asocijativne nizove, ritam i stilska sredstva. Osim toga zadani su zadaci za samostalni rad – ilustriranje motiva iz pjesme, pisanje vlastite lirske proze, krasnoslov pjesme, a ostvaruje se i korelacija s nastavom jezika (ispisati vrijeme i infinitiv glagola iz teksta, izmijeniti elipse glagolskim predikatima). Analiza „Bitke kod Bistrice Lesne“ usmjerena je na tumačenje sadržaja, Krležina stila, kompozicije teksta, a zadani su i zadaci za samostalni rad – napisati zamišljeni razgovor s Lovrekom Štefom ili nekim drugim domobranom iz Prvog svjetskog rat, pokušati dramaturgirati dio teksta, pročitati čitavu novelu ili napisati sastavak s naslovom „Ratna tematika u djelima hrvatskih književnika“. Uz tekst su navedene i manje poznate riječi.

Čitanka *Dveri riječi 7* za sedmi razred osnovne škole predviđa obradu Krležine „Jesenje pjesme“ (Babić, 2007: 116-117) te „Sanoborske“ (Babić, 2007: 176-177). Uz „Jesenu pjesmu“ čitanka donosi nekoliko zanimljivosti iz Krležina stvaralaštva kako bi se učenici pobliže upoznali s njime. Interpretativnim se pitanjima analiziraju tema, stil, leksik, ritam, pjesnički subjekt, stilska sredstava i doživljaja pjesme. Uz interpretaciju nalazi se i rubrika za samostalni rad koja potiče učenike na pisanje osvrta na pjesmu, prikaz Krležina književnog rada služeći se literaturom, gledanje filma *Gospoda Glembajevi* te slušanje interpretativnog čitanja i vježbanje vlastitog čitanja. „Sanoborska“ se obrađuje u okviru dijalektnog pjesništva. Uz tekst su navedene manje poznate riječi budući da je pisana kajkavskim narječjem. Interpretacija pjesme usmjerena je na analizu teme (karneval), motiva, stila, vrste stiha i strofe, stilskih izražajnih sredstava, humora te jezika. U zadacima za samostalni rad učenike se potiče na dodatno promišljanje o karnevalu i pokladnim običajima, čime se pjesma povezuje s vlastitim iskustvom učenika.

Čitanka *Dveri riječi 8* za osmi razred osnovne škole predviđa obradu ulomka iz „Bitke kod Bistrice Lesne“ (Babić, 2005: 145-147). Pitanja nakon teksta usmjerena su na temu, mjesto i vrijeme

radnje, interpretaciju likova, povijesne prilike vremena radnje, pouku djela i pronalazak ironije u tekstu. Autori također daju dodatne prijedloge za samostalni rad – pročitati čitavu novelu, odrediti njezinu kompoziciju, napisati sastavak na temu „Što želim izmijeniti u svome životu“ te praćenje današnjih ratnih sukoba u medijima. Uz obradu teksta autori nude i nekoliko zanimljivosti vezanih uz Prvi svjetski rat i autore koji su pisali djela nadahnuta njime. Autori predviđaju i interpretaciju pjesme „Ni med cvetjem ni pravice“ iz *Balada Petrice Kerempuha* (Babić, 2005: 164-165). Uz tekst navode manje poznate riječi, a pitanjima se analiziraju doživljaji nakon čitanja, mjesto radnje, motivi bilja i njihova simbolika, ideja pjesme i ironija. Zadaci za samostalni rad predviđaju korelaciju s nastavom jezika (pronalazak riječi s nastavcima tipičnim za kajkavsko narječje te umanjenica), pisanje sastavka na temu „Nepravda i nejednakost među ljudima postoji i dalje“ te usporedba pjesme s Nazorovim spjevom „Medvjed Brundo“. Uz tekst autori daju dodatne podatke o *Baladama Petrice Kerempuha*.

Čitanka 1 za prvi razred gimnazije skupine autora i urednice Dunje Merkler predviđa usporednu analizu Matoševe, Ujevićeve i Krležine pjesme „Notturmo“ u sklopu obrade pejzažne lirike. Interpretacija se zasniva na uočavanju izražavanja iste teme na različite načine (*Čitanka 1*, 2003: 41-42).

Tek se u četvrtom razredu srednje škole detaljnije obrađuje Krležin život i djelo. *Čitanka 4 za četvrti razred gimnazije* najprije donosi sažetu Krležinu biografiju i bibliografiju, a zatim analizira neke od reprezentativnih djela: iz prvog ciklusa stvaralaštva pjesmu „Snijeg“, isječak drame *Kraljevo* te isječak novele „Baraka Pet Be“, a iz drugog ciklusa „Predgovor Podravskim motivima Krste Hegedušića“, isječak drame *Gospoda Glembajevi*, isječak romana *Povratak Filipa Latinovicza* te pjesma „Khevenhiller“ iz *Balada Petrice Kerempuha*. (*Čitanka 4*, 2006: 66-96). Pjesma „Snijeg“ interpretira se kroz povezivanje motiva snijega s ljudskim životom i uočavanje uloge boja u izražavanju pjesničkih slika. Drama *Kraljevo* primjer je Krležine prve, kvantitativne, scenski monumentalne drame. Obrada drame *Kraljevo* uvodi učenike u Krležin stil, ukazuje na odstupanja od tradicionalne, realističke drame te ukazuje na važnost i karakteristike didaskalija. Također se ostvaruje povezivanje s prethodnim znanjem – učenici moraju otkriti naturalistička, realistička i ekspresionistička obilježja u ulomku. „Baraka Pet Be“ dana je kao primjer Krležine ratne proze. Uz tekst čitanka nudi i podrubak s manje poznatim riječima i pojmovima. Interpretacija se zasniva na analizi likova, pronalaženju naturalističkih i ekspresionističkih obilježja te uočavanju

scena koje izražavaju apsurd i besmislenost rata. „Predgovor Podravskim motivima Krste Hegedušića“ daje uvid u Krležino poimanje umjetnosti. Obrada *Gospode Glembajevih* usmjerena je na interpretaciju likova, uočavanje obilježja psihološke i socijalne drame i dramskih sukoba. *Povratak Filipa Latinovicza* zasniva se na interpretaciji likova, poglavito Filipa i Kyrialesa, te uočavanju modernih pripovjedačkih postupaka. Čitanka također upućuje na uočavanje sličnosti između *Gospode Glembajevih* i *Povratka Filipa Latinovicza* te uočavanje filozofskih, znanstvenih i umjetničkih misli u djelu. Prije obrade „Khevenhiller“ čitanka daje dosta opsežan pregled jezika i obilježja *Balada Petrice Kerempuha*, čime se učenike primjereno priprema za obradu pjesme. Obrada se pjesme usmjerava na uočavanje moralno-etičkih problema i životne filozofije seljaka. Pitanja za tumačenje nakon teksta dobro su osmišljena, no ipak nedostaju primjeri reprezentativnih djela iz drugih žanrova. Krležini časopisi, dnevници i polemike nisu ni pobrojani u bibliografiji.

Čitanka *Književni vremeplov 1* Dragice Dujmović-Markusi nudi Krležinu pjesmu „Nemir“ uz Mihalićevu „Kišu na Pagu“ (Markusi, 2008: 38-39). Ovdje se daje naglasak na analizu kompozicijskih elemenata i ritma u svrhu savladavanja nastavne jedinice pjesma u prozi.

U čitanci *Književni vremeplov 4* detaljno se obrađuje Krležin život i stvaralaštvo. Udžbenik predviđa obradu pjesme „Snijeg“, drame *Kraljevo*, novele „Baraka Pet Be“, pjesme „Khevenhiller“ i „V megli“ iz *Balada Petrice Kerempuha*, drame *Gospoda Glembajevi*, romana *Povratak Filipa Latinovicza* i eseja „Predgovor Podravskim motivima Krste Hegedušića“. Uz to nalazi se i dodatak „za znatiželjne“ s dodatne tri pjesme: „Noć u provinciji“, „Pjesma novinara“ i „Petrica i galženjaki“ (Markusi, 2011: 187-229). Čitanka predviđa opsežnu Krležinu biografiju i bibliografiju. Uz to nudi citate Ive Frangeša i Marijana Matkovića iz književno-kritičke literature o vrijednosti Krležina stvaralaštva. Pjesma „Snijeg“ primjer je Krležine ekspresionističke poetike. Analiza pjesme usmjerena je na motive, ton i pjesničke slike. Nakon ulomka iz *Kraljeva* autori daju kratki pregled kompozicije djela, odnosa među likovima i stilskih obilježja. Pitanja nakon teksta podijeljena su na pitanja prije, za vrijeme i nakon čitanja, čime se ostvaruje načelo postupnosti u nastavi. Dodatni zadaci traže od učenika da usporede pjesmu „Snijeg“ i *Kraljevo* u sastavku naslovljenom „Ekspresionistički doživljaj svijeta“ ili da zamisle postavljanje *Kraljeva* na kazališnu scenu. Nakon „Barake Pet Be“ predviđena su pitanja vezana uz opise, stilsku izražajna sredstva, ironiju te simbole u tekstu. Također su predviđena pitanja za vrijeme i nakon čitanja novele. Na koncu je prikazan sažetak značenja naslova i stilskih obilježja novele, predstavljeni su dodatni podaci o zbirci *Hrvatski*

bog Mars, Krležin citat o povijesnim prilikama koje su inspirirale djelo te Slamnigova pjesma „Koga su slali u Galiciju“ za usporedbu. Analiza „Khevenhillaera“ i „V megli“ usmjerena je na analizu kompozicije, jezika, motiva, teme i stilskih izražajnih sredstava. Nakon pjesama navedene su manje poznate riječi, a na samom kraju nalazi se kratki prikaz obilježja *Balada Petrice Kerempuha*. Interpretacija ulomka *Gospode Glembajevih* usmjerena je na psihološko-socijalnu karakterizaciju likova, analizu didaskalija te dramskog sukoba. Prikaz na kraju ponovno nudi sažete podatke o temi, kompoziciji, likovima drame i stilu. Tekst također prate pitanja prije, za vrijeme i nakon čitanja. Ulomak iz *Povratka Filipa Latinovicza* upućuje učenike na analizu odnosa među likovima, interpretaciju likova, temu i stil. Ulomak slijedi detaljni sažetak tema, kompozicije i pojedinačnih likova romana. U „dodatku za znatiželjne“ predstavljen je ulomak iz *Tko se boji lika još* Julijane Matanović o Filipu Latinoviczu. Na ovaj se način izvrsno ostvaruje osuvremenjivanje teksta i približavanje učenicima. Esej „Predgovor podravskim motivima Krste Hegedušića“ služi za upoznavanje učenika sa sukobom na književnoj ljevici u kojem je Krleža sudjelovao. Učenici moraju izdvojiti iz eseja Krležine teze o umjetnosti i umjetničkom stvaralaštvu. Na samom kraju opsežne analize nalazi se sinteza Krležine bibliografije podijeljena prema književnim vrstama. Dodatne tri pjesme „za znatiželjne“ izvrstan su način da se učenici motiviraju na daljnje čitanje Krležinih djela. Ovaj udžbenik daje vrlo detaljan pregled o Krleži te nudi učenicima pregršt informacija koje su izvrsno organizirane i prezentirane. Zanimljivo je vidjeti kako se Krležin život i djelo mogu detaljno prikazati na način koji nije suhoparan i koji obuhvaća čitavo njegovo stvaralaštvo, izuzev putopisa, polemika i dnevnika, a što je ponovno nedostatak.

U čitanci za četvrti razred četverogodišnjih strukovnih škola Pandžića i dr. iz 1998. godine obrađuje se Krležin život i djelo u okviru ekspresionizma u hrvatskoj književnosti. Najprije je iznesena kratka Krležina biografija i bibliografija, a zatim su dane reprezentativne pjesme „Snijeg“, „Nemir“, „Čežnja“ (Pandžić, 1998: 110-112), „Khevenhiller“ te ulomak iz *Povratka Filipa Latinovicza* i *Gospode Glembajevih* (Pandžić, 1998: 128-139). Pjesme se većinom obrađuju na razini pjesničkih osjećaja i motiva, teme, ritma i stila. Uz to su dani kratki isječci iz literature o Miroslavu Krleži (Ante Stamać „Ambijenti Krležine lirike“ iz *Slikovno i pojmovno pjesništvo*) te ulomak iz Krležina eseja („San i svijest“ iz *Panorama pogleda, pojmova i pojava*). Ovi dodatni tekstovi izvrsno upotpunjuju interpretaciju pjesama te daju mogućnost učenicima da doznaju nešto više o Krležinu stvaralaštvu. Uz to su na marginama uz pjesme dane ključne riječi ili pojmovi vezani

uz određeni stih, što znatno olakšava čitanje i približava tekst učeniku. Prije obrade „Khevenhillera“ čitanka nudi kratki pregled najvažnijih obilježja *Balada Petrice Kerempuha*, no, u odnosu na gimnazijske udžbenike, on je znatno sažetiji i daje tek osnovne podatke. Obrada se usredotočuje na motive, temu i jezik. Uz „Khevenhillera“ dan je članak „Nelak posao“ Josipa Badalića iz *Uz Krležine Balade*, koji govori nešto više o kajkavskom jeziku kojim su pisane *Balade. Povratak Filipa Latinovicza* obrađuje se na temelju ulomka, a pitanja nakon čitanja usmjerena su na interpretaciju likova, simboliku naslova te temeljne odrednice modernog romana. Također su dana dva dodatna ulomka iz literature: „Osnovni problem romana“ Ive Frangeša iz *Izabranih djela* te „Roman o impresionizmu“ Viktora Žmegača iz *Krležinih evropskih obzora*. Obrada *Gospode Glembajevih* usmjerena je na interpretaciju likova i njihovu unutarnju karakterizaciju te obilježja psihološke drame. Uz *Glembajeve* donesen je članak „Individulizirani Leone“ Branka Hećimovića iz *13 hrvatskih dramatičara*.

Rosandićev udžbenik za četvrti razred četverogodišnjih strukovnih škola predviđa obradu pjesama „Snijeg“, „Čežnja“, „Nemir“, „Khevenhillera“, ulomka iz romana *Povratak Filipa Latinovicza*, drame *Gospode Glembajevi* te analizu Krležine kritičko-esejističke proze (Rosandić, 2004: 74-94). Prije obrade tekstova donesena je poprilično opsežna Krležina biografija i bibliografija, pa čak i ulomak iz Krležina *Dnevnika*. U interpretaciji pjesama autor se čitanke usmjerava na analizu lirskog subjekta, motiva, leksika, stila i pjesničkih slika. Ponudeni su brojni ulomci iz literature za one koji žele znati više, no nisu najzahvalnije raspoređeni. *Povratak Filipa Latinovicza* usmjeren je na interpretaciju likova, naročito Filipa, te analizu motiva i sadržaja. Prije obrade *Gospode Glembajevih* dan je pregled Krležina dramskog stvaralaštva iz Krležina predavanja koje je održao u Osijeku 1928. godine prije izvođenja drame *U agoniji*. Pitanja za interpretaciju usmjerena su na interpretaciju likova, naročito Leonea, dramski sukob, psihološku karakterizaciju likova te značajke dijaloga. Rosandić daje naglasak i na Krležinu kritičko-esejističku prozu kroz ulomke iz „Predgovora Podravskim motivima Krste Hegedušića“ te „Sukoba na književnoj ljevici“. Na ovaj se način učenici ipak upoznaju s Krležinim polemikama i esejima iako to prema nastavnom planu nije predviđeno. Ovaj udžbenik nudi pregršt informacija, no nisu organizirani na učenicima privlačan način. Pohvalno je što se pokušava dati naglasak na Krležine eseje i polemike, no ulomci iz literature prenatrpani su i grafički loše prikazani.

U čitanci za treći razred trogodišnjih strukovnih škola autora Vlade Pandžića i Josipa Kekeza predviđena je obrada Krležine „Jesenje pjesme“, „Ni med cvetjem ni pravice“ te ulomka iz romana *Na rubu pameti* (Pandžić, 1997: 52-55). Prije obrade tekstova nalazi se vrlo kratka Krležina biografija i bibliografija. Uz pojedine retke tekstova nalaze se ključne riječi koje olakšavaju čitanje i razumijevanje. Nakon pjesama nalazi se nekoliko interpretativnih pitanja usmjerenih na analizu teme, motiva, ritma, ugođaja i pjesničkih slika. Kratki ulomak iz *Na rubu pameti* prate tri pitanja o karakterizaciji glavnog i sporednih likova te promišljanje o značajkama modernog romana. Budući da udžbenik obuhvaća razdoblja od modernizma do suvremene književnosti, jasno je da je moguće obraditi samo vrlo mali dio Krležina stvaralaštva. No ipak, možda nedostaje ulomak iz nekih od Krležinih dramskih djela koja se smatraju njegovim najvećim ostvarajima.

3.3. U metodičkoj literaturi

Književni teoretičari, interpretatori i povjesničari ustanovili su književne značajke i vrijednost Krležina opusa. Međutim, postavlja se pitanje kako transponirati te vrijednosti u nastavni program i približiti učenicima određene dobi. Školska interpretacija treba uvesti učenika u svijet literarnog djela, omogućiti mu da ga doživi kao estetsku senzaciju i da na osnovi te spoznaje mijenja svoj odnos prema svijetu (Rosandić, 1973: 76). Tradicionalno je shvaćanja Krleže kao pisca čije djelo predstavlja enciklopediju znanja iz različitih ljudskih djelatnosti. Krležina djela teško je razumjeti bez komentara i svestrane opće kulture. Postavlja se pitanje što zadati učenicima u osnovnoj i srednjoj školi. Golem Krležin opus nemoguće je u cijelosti obraditi u nastavi te je nužno napraviti izbor djela. U tom izboru treba voditi brigu o intelektualnim mogućnostima učenika kako se ne bi stvorio jaz između Krleže i učenika zbog neadekvatnog izbora. Međutim, Rosandić navodi da kriteriji kojima su odabrani određeni tekstovi nisu do kraj provjereni. Postavlja se pitanje koja je učenička dob prikladna za prvi susret s Krležom. Ponegdje se taj susret događa već u osnovnoj školi, no pitanje je je li riječ o reprezentativnim, učenicima primjerenim tekstovima koji motiviraju za daljnje čitanje Krležinih djela. Diklić smatra da Krležino djelo nije prikladno za obradu u osnovnoj školi, no da bi se ipak „mogao kojom lirskom pjesmom zastupiti u sedmom i osmom razredu osnovne škole i prvom razredu srednje škole [...] i to radi pobuđivanja interesa za njegov rad, radi opće kulture“ (Diklić, 1973: 87). Također, budući da je Krleža stvarao u nizu književno-umjetničkih

žanrova, postavlja se pitanje trebamo li u prvi plan postaviti dramske tekstove ili bi trebalo jednako uključiti i ostale žanrove. Primjerice, Krleža je pisao izvrsne putopise, koji su u srednjoškolskoj nastavi potpuno nepoznati. Isto tako, srednjoškolska nastava nije afirmirala Krležu polemičara, već ponajprije Krležu dramatičara, novelista i liričara (Rosandić, 1973: 76-78).

Dragutin Rosandić smatra da je problemska nastava vrlo primjerena za uvođenje učenika u kritičko prosuđivanje Krležine umjetnosti. Ovaj tip nastave stavlja učenika u položaj istraživača koji književno djelo analizira, problematizira, aktualizira. Navodi da su Krležina složenija djela, poput *Povratak Filipa Latinovicza*, najprikladniji za ovaj tip nastave (Rosandić, 1973: 76).

U članku „Metodički pristup Krležinu stvaralaštvu“ Dragutin Rosandić napominje da nove metodičke teorije o analizi književnog djela u nastavi aktualiziraju recepciju književnog teksta ovisno o doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika. Smatra da mladi čitatelji nemaju adekvatan kod za komunikaciju s Krležinim tekstovima. Njihova slojevitost i intelektualna razina postavlja brojne prepreke pred neiskusnog čitatelja, što u konačnici dovodi do osjećaja nezadovoljstva i odustajanja od čitanja. Zbog toga, prema njemu, čitanke iz književnosti moraju koristiti adekvatan metodički instrumentarij koji omogućuje učeniku razumijevanje Krležinih tekstova. Smatra da noviji udžbenici ne trebaju interpretirati Krležina dramska djela samo s literarnog stajališta, već afirmirati teatrološki pristup uvođenjem kazališne kritike, informacija o glumcima, fotografija glumaca i scene te teatrološkom analizom teksta i dramskih postupaka u nastavi. Kao primjer djela prikladnog za uspostavljanje teatrološkog pristupa u interpretaciji drame autor predlaže Krležinu dramu *U agoniji* (Rosandić, 1979: 5). Također napominje da su višemedijske čitanke koje uključuju sadržaje iz različitih medija, kao što su audio i video zapisi, izvrsne jer se njima ostvaruje cjelovitije razumijevanje djela i njegovih izvantekstovnih odrednica. Kao jedan od brojnih primjera autor predlaže korištenje isječaka televizijske ekranizacije „Bitke kod Bistrice Lesne“ (Rosandić, 1979: 7-8). Rosandić također predlaže korištenje *Povratka Filipa Latinovicza* za uspostavljanje literarno-likovne korelacije budući da se u romanu uspostavlja veza između književnosti i likovne umjetnosti. Navodi da se literarno-likovna korelacija može uspostaviti i pri interpretaciji poezije.

Juraj Marek u članku „Dramsko stvaralaštvo Miroslava Krleže: jedna mogućnost metodičkog pristupa“ naglašava da se Krležino dramsko stvaralaštvo zbog svoje složenosti može

promatrati iz više gledišta. Navodi da je ono usko povezano uz povijesne prilike i ličnosti Krležina vremena, da ga karakterizira niz razvojnih oblika, od simbolizma i ekspresionizma do realizma, te da je usko povezano i s drugim žanrovima i oblicima. Napominje da je zbog te složenosti i zbog nužnosti i izbora reprezentativnih djela nemoguće obuhvatit sve aspekte Krležina dramskog stvaralaštva (Marek, 1979: 16-17). Kao prvi primjer metodičke obrade Marek nudi povezivanje Krležine drame *Gospoda Glembajevi s Dubrovačkom trilogijom* Ive Vojnovića. Nakon uvodne motivacije slijedi promatranje odnosa Krleže prema umjetnosti na temelju citata, ulomaka iz eseja ili primjera iz literature. Nakon toga nastavnik se usmjerava na povezivanje tematike Glembajevih – od dramske trilogije do novelističkog ciklusa. Zatim se pažnja usmjerava na interpretaciju *Gospode Glembajevih* (mjesto, vrijeme radnje, dramski tijek, likovi, ideja, simbolizam). U posljednjem dijelu sata naglasak je na Krležino viđenje ljepote u umjetnosti u usporedbi s Vojnovićevom trilogijom, odnosno hrvatskom dramskom tradicijom (Marek, 1979: 17). Uz svaki korak Marek navodi pregršt interpretativnih pitanja i smjernica i moguće odgovore na ta pitanja. Najveća je osobitost ove metodičke interpretacije to što povezuje Krležino stvaralaštvo s hrvatskom dramskom tradicijom. Na taj se način omogućuje učenicima da povežu svoje dosadašnje znanje s Krležom i da shvate kako ni jedno književno djelo ne nastaje u izolaciji, već da se može dovesti u vezu s prethodnim umjetničkim ostvarajima.

U knjizi *Književnoznanstveni i metodički putokazi nastavi književnosti* Zvonimir Diklić daje prijedlog školske interpretacije *Gospode Glembajevih*. Budući da mnogi učenici nisu u mogućnosti gledati kazališno ostvarenje drame, napominje da je potrebno učenicima približiti sadržaj, poruku i smisao dramskoga teksta, dramskih sukoba i odnosa među likovima. Na početku sata nastavnik ponavlja razlike između dramskog i scenskog lika. Podsjeća učenike da čitatelj može dramski lik doživjeti i predočiti pomoću didaskalija, dokumentarne građe (fotografija, dijapozitiva, kazališnog programa/oglasa, teatrološke mape) te akustičnih i vizualno-akustičnih medija (televizijska drama). Zatim slijede pitanja za analizu funkcija didaskalija i scenskih znakova. Učenici otkrivaju njihovu ulogu u karakterizaciji likova – njihovih postupaka i ponašanja, psihičkog stanja, odnosa među likovima, u zamišljanju izgleda lika i sl. Također otkrivaju da svjetlo, boja i zvuk u Krleže imaju simboličko značenje, oni pridonose općoj atmosferi, psihološkom stanju likova te nagoviještaju dramski sukob. Kao dopuna teatrološkom pristupu možemo napraviti teatrološku mapu s fotografijama kazališnih prizora, oglasima, plakatima, kritikama predstave, podacima o glumcima i

sl. Možemo koristiti i fotografije i to u svrhu promatranja i opisivanja nakon čitanja drame, usmjerenog čitanja odlomka i analize scenskog prizora na fotografiji ili komparativne analize teksta i fotografije (Diklić, 2009: 192-199). Ovaj je interpretativni prijedlog koristan zato što potiče učenike na povezivanje literarnog i teatrološkog pristupa te produbljuje njihovo shvaćanje drame. Budući da nismo u mogućnosti gledati sva kazališna ostvarenja Krležinih drama, pozornim interpretativnim čitanjem moramo učenicima omogućiti scensku predodžbu drame.

Vlado Pandžić u knjizi *Hrvatski roman u školi* daje prijedlog školske interpretacije romana *Povratak Filipa Latinovicza* na školskom dvosatu. Prije samog prijedloga napominje da su vizualna sredstva najprikladnija za poticanje učenika pri interpretaciji romana. U tu svrhu predlaže gledanje izbora zanimljivih kadrova iz filmova kojima su poticaj pojedina Krležina djela, gledanje snimaka kazališnih predstava ili element-filmova o Krleži. Također, autor je na temelju istraživanja ustanovio da su učenici u sedamnaestoj i osamnaestoj godini dovoljno zreli i senzibilni za obradu ovog romana (Pandžić, 2001: 149-154).

Prvi sat počinje lokalizacijom romana u povijest modernoga romana. Pandžić nalaže da nije potrebno praviti detaljan pregled modernih romana, već da treba učenicima predstaviti ime pisca, naslov i godinu prvog objavljivanja te eventualno fragment romana ili književno-kritički tekst o njemu. Napominje da je ovakva lokalizacija i svojevrsna motivacija za čitanje drugih modernih romana. Nakon lokalizacije slijedi razgovor o ljestvici interpretacijskih pitanja koju su učenici bilježili za vrijeme čitanja. Nastavnik potiče što više učenika da obrazlože svoje ljestvice poretka, a nakon toga slijedi stvaranje zajedničke ljestvice. Na taj se način učenike potiče da raspravljaju o predloženim pitanjima. Pandžić pretpostavlja neka od pitanja koja bi učenici mogli navesti: *nemoć pred vlastitim slabostima, krivnja, nerazjašnjeno podrijetlo, odnos prema majci* itd. Treći dio sata usredotočuje se na psihološke probleme likova, koje su učenici većinom i izdvajali u prošlom zadatku. Učenicima se postavljaju pitanja poput: Je li *Povratak Filipa Latinovicza* psihološki roman? Je li Filip mogao nadjačati svoje slabosti? Je li on potpuno, konačno nemoćan? Iako na interpretacijska pitanja modernih romana ne možemo jednoznačno odgovoriti kao kod realističkih romana, to ne umanjuje njihovu umjetničku vrijednost. Na kraju slijedi objava rezultata i dodatna rasprava. Rasprava se može proširiti korištenjem ulomaka iz književno-kritičkih tekstova, no treba paziti da oni ne budu demotivirajući i da ne obeshrabruju učenike u potrazi za vlastitim odgovorima.

Možemo postavljati i dodatna pitanja za usmjeravanje rasprave: Što Filip osjeća? Kako Filip govori? Je li njegov govor individualiziran? Zašto Filip ne može više slikati? itd. (Pandžić, 2001: 155-166).

Drugi sat počinje stvaranjem nove problemske situacije. Recepcija romana ne temelji se samo na interpretaciji glavnog lika. Pandžić naglašava da su sporedni likovi u modernom romanu češće bliži zbilji te da služe kao veza između imaginarnog svijeta i stvarnosti. Postavljamo učenicima pitanja: Možemo li život sporednih likova u romanu *Povratak Filipa Latinovicza* nazvati običnim, svagdašnjim, normalnim? Jesu li neki likovi realistički prikazani? Prihvaćamo li te likove kako ih Filip vidi? Ako je potrebno, dodatno razjašnjavamo pojmove: normalno, obično, svakidašnje. Nakon omeđivanja novog interpretacijskog problema slijedi istraživanje, objava rezultata i rasprava. Učenici raspravljaju o odgovorima na postavljena pitanja, možemo ih tražiti da potkrijepe misli citatima iz teksta ili izdvoje sporedne likove i napišu nekoliko njihovih osobina. Rasprava se može proširiti i na nova pitanja: Je li većina likova po osnovnih psihološkim karakteristikama bliska Filipu? Ukratko ocrтайте Filipov odnos prema majci. Što mislite o bojama kojima Filip slika svoju majku? itd. Možemo proširiti raspravu i na druge romane, primjerice tražiti sličnosti između odnosa glavnog lika prema majci u *Zločinu i kazni*, *Combrayu* i *Povratku Filipa Latinovicza*, usporediti Bobočku s Klarom iz *Zlatarova zlata* i Laurom iz *U registraturi*, usporediti likove iz drugih Krležinih djela s Baločanskim itd. Na kraju drugog sata potičemo učenike na istraživački rad kod kuće dodatnim pitanjima o problemu recepcije moderno strukturiranog romana i nužnosti lokalizacije teksta u školskoj interpretaciji. Autor smatra korisnim da učenici raspravljaju o čitateljskoj ulozi te smatra da bi to moglo dovesti do bolje recepcije romana. Učenicima dijelimo listiće s pitanjima o čitateljima na koje će odgovarati kod kuće u pismenom obliku: Možete li pretpostaviti kakva je čitatelja Krleža očekivao dok je pisao *Povratak Filipa Latinovicza*? Kakvu je sposobnost i naobrazbu očekivao od čitatelja? Je li Krleža mogao predvidjeti skroman čitateljski odaziv? itd. Za kraj drugog sata Pandžić predlaže promatranje izložbe Krležine bibliografije, njegov životopis, nekoliko portreta i sl., kako bi se potaknulo učenike na sustavno čitanje njegovih književnih djela (Pandžić, 2001: 166-174). Ova je interpretacija iznimno dobra jer potiče učenike na samostalno otkrivanje obilježja romana. Kroz heuristički razgovor, potpitanja i ulomke iz književno-teorijske literature interpretacija se dodatno produbljuje. Preduvjet je za uspješno održan sat ovog tipa da su učenici pažljivo pročitali roman i vodili temeljite bilješke te aktivno sudjelovanje na satu. Bez toga gotovo je nemoguće održati kvalitetnu raspravu u problemskom nastavnom sustavu.

Zvonimir Diklić u članku „Pristup literarnom opisu u nastavi istraživanja“ promatra različite mogućnosti analize opisa u Krležinim djelima. Napominje da Krležin opis možemo promatrati s više stajališta: kao temu njegovog literarnog djela, s aspekta funkcije opisa u kontekstu literarnog djela, s aspekta funkcije opisa u kontekstu književnog djela, sa stajališta promatranja odlika literarnog opisa kao samostalne estetske cjeline te s gledišta otkrivanja kompozicijskih, lingvističkih i stilističkih osobina opisa kao oblika istraživanja. Naglašava da literarni opis može pomoći učenicima da otkriju zakonitosti lingvističke organizacije i kompozicijskih odlika opisa, da potiče njihove misaone procese, utječe na jezično izražajnu aktivnost i obogaćuje leksički fond učenika. Kao prijedlog za analizu literarnog opisa Diklić koristi ulomak iz romana *Povratak Filipa Latinovicza* (Diklić, 1979: 45-46).

Za početnu motivaciju Diklić predviđa poticaj za promatranje literarnog opisa i jezično-izražajne aktivnosti. Nakon toga slijedi čitanje ulomka te interpretacija. Za prvi dio interpretacije Diklić predviđa analizu teme, kompozicijskih odlika i elemenata Krležina opisa. Osnovni kompozicijski motivi u ulomku jesu *dvorište, cesta, nebo i zdenac*, a oko njih organizira se i sintaktička struktura opisa. Seoski ambijent pisac doživljava osjetilima vida, sluha, njuha i dodira. Nakon toga slijedi analiza lingvističkih parametara opisa. Zadatak je učenika otkriti leksičko i sintaktičko ustrojstvo opisa te njegove ostale gramatičke osobitosti. Nakon analize riječi, skupova riječi i rečenica slijedi stilistička analiza te vježbe i samostalno opisivanje. Ovim se satom učenici upoznaju s obilježjima Krležina opisa i elementima opisa općenito, ali se uvode i u opisivanje kao oblik izražavanja te vježbaju vlastito opisivanje (Diklić, 1979: 47-52).

U *Tragom hrvatske riječi: novele i pripovijetke* metodički je obrađena Krležina novela „Bitka kod Bistrice Lesne“. Prije teksta dane su upute za rad na djelu te je novela lokalizirana kao Krležina ratna novela iz *Hrvatskog boga Marsa*. Kao uvodna motivacija prikazan je fragment Krležina zapisa objavljenog povodom izlaženja zbirke iz kojeg je vidljiva autobiografska utemeljenost djela. Nakon toga je naveden povijesni okvir radnje te su dane upute za vođenje dnevnika čitanja (Merkler, 1999: 90-93). Na ovaj se način učenici izvrsno pripremaju za čitanje djela, pruža im se povijesni kontekst te pobuđuje interes za čitanje. Uz tekst se na marginama nalaze manje poznate riječi. Nakon djela slijede pitanja na koja učenici trebaju odgovoriti služeći se dnevnikom čitanja. Pitanja se tiču povijesnog i autobiografskog okvira djela, ekspozicije novele, fabule, socijalne i psihološke karakterizacije likova, odnosa među likovima, detaljne analize

pojedinih likova (Vid Trdak, Štek Loborec, Štef Lovrek, Mato Pesek, Rucner, mrtvozornik Palčić), stilskih i jezičnih obilježja djela, stilsko-izražajnih sredstava i simbolike. Uz to autorica donosi i zadatke za samostalni rad, poput dramatizacije dijelova novele, komentiranje Krležinih citata ili poticanje na gledanje Krležinih drama u kazalištu ili čitanje još nekih Krležinih novela. Naposljetku knjiga donosi i kratku Krležinu biografiju i popis djela. Obradu prate i slike vezane uz djelo ili autora (Merkler, 1999: 119-130). *Tragom hrvatske riječi* nudi upute za obradu djela te može poslužiti ne samo učenicima tijekom čitanja djela već i nastavnicima prilikom planiranja nastave. Obradena novela nije dio nastavnog plana (u srednjoškolskom programu obrađuje se „Baraka Pet Be“), ali se ističe svojom kvalitetom i značenjem te je itekako dobar kandidat za obradu na nastavi.

Neda Bendelja u članku „Bilješke uz lingvostilističku analizu odlomka novele 'Bitka kod Bistrice Lesne' u osnovnoj školi“ napominje da lingvostilistička analiza ne mora uvijek slijediti interpretaciju ostalih razina djela. Budući da jezik djela otkriva način mišljenja autora, raspon njegovih asocijacija, njegovo viđenje svijeta i stavove, analiza jezičnog izraza dobiva novo značenje. Kao jednu od mogućnosti ostvarivanja dublje komunikacije učenika s Krležinim djelom autorica navodi analizu triju ulomaka iz novele „Bitka kod Bistrice Lesne“ za osmi razred osnovne škole. Kao uvodnu motivaciju predviđa korelaciju s nastavom povijesti kratkim razgovorom o Prvom svjetskom ratu. Nakon toga slijedi lokalizacija teksta i interpretacija. Autorica predlaže usporednu interpretaciju dvaju ulomaka iz „Bitke kod Bistrice Lesne“ – „Slučaj Štefa Loborca“ i „Trdakova djeca“. Uspoređuju se s obzirom na temu, ideje, društveni kontekst te likove. U analizu likova autorica je ukomponirala analizu jezičnih sredstava te izbora i oblika riječi koje otkrivaju karakterizaciju likova. Jezičnom analizu pomaže se učenicima da shvate ritam Krležine rečenice i bolje akustički realiziraju tekst, da uoče piščev postupak u slikanju odnosa među likovima i prostora te izraze koji funkcioniraju kao simboli. Paralelna analiza pomaže učenicima da shvate kako jezična sredstva pojačavaju naš doživljaj teksta i pokazuju Krležin stav prema vremenu radnje novele (Bendelja, 1979: 38-44).

Jakov Sabljčić u knjizi *Iz metodičke teorije i prakse* govori o arhetipskoj kritici, književno-znanstvenoj orijentaciji „utemeljenoj na pretpostavci da je proučavanje arhetipa osnovica na kojoj se može izgraditi cjelokupna znanost o književnosti“ (Sabljčić, 2011: 146). Književno se djelo može interpretirati fokusiranjem na ponavljajuće arhetipe i mitove vezane uz naracije, simbole, slike i vrste likova. Oni se mogu pronaći u gotovo svim literarnim oblicima s motivima folklornog

podrijetla. U sklopu ovog razlaganja Sabljčić navodi neke arhetipove, između kojih i *Femme fatale* u koji svrstava Bobočku Radojevu iz Krležina *Povratka Filipa Latinovicza*. Pri interpretaciji romana mogla bi se, dakle, napraviti usporedba između Bobočke i drugih fatalnih žena iz hrvatske i svjetske književnosti (primjerice Klare iz *Zlatareva Zlata* ili Laure iz *U registraturi*).

Govoreći o interpretaciji poezije Sabljčić napominje da su mnoge lirske pjesme usporedive s tekstovima nekih drugih uglazbljenih pjesama. Zvučni zapis služi za bolju recepciju lirske pjesme i produbljivanje interpretacije. Autor nabroja brojne primjere pjesama i uglazbljenih izvedbi, među kojima i „Jesenju pjesmu“ Miroslava Krleže u usporedbi s „Jesen u meni“ Huseina Hasanefendića, u izvedbi Parnog valjka (Sabljčić, 2011: 217-218).

Osim toga Sabljčić daje prijedloge za usporedbu lirskih pjesama različitih autora. Napominje da je traženje usporedbi izazovno, ali da se time postiže bolje razumijevanje autora i njihovih djela. Učenici mogu uočavati univerzalne teme i motive, ali i one specifične za pojedinu pjesmu. U popisu na taj način usporedivih pjesama autor predlaže usporedbu Krležine i Verlaineove „Jesenje pjesme“ (Sabljčić, 2011: 225-226).

Elbisa Ustamujić dala je primjer obrade „Hrvatske rapsodije“, lirske proze u dramskoj tehnici. Najprije predviđa čitanje isječka iz teksta, nakon čega učenici trebaju sintaktičkom analizom otkriti odstupanja od uobičajene sintakse. Analizom učenici dobivaju uvid u ekspresivnost Krležina stila, ritam, intonaciju i intenzitet izražavanja (Ustamujić, 1973: 79-84). Kod ovog metodičkog prijedloga pozitivno je to što učenici vlastitom analizom teksta dolaze do spoznaja o Krležinu stilu.

Mate Lončar uvidio je u svojoj fakultetskoj praksi da studenti lakše i brže primaju Krležina djela intimnog karaktera, nego ona buntovnog i revolucionarnog karaktera. Razlozi su nedovoljno poznavanje povijesnih prilika Krležina vremena i prevelika razlika od njihova vlastitog vremena. Zbog toga on predlaže da se upoznavanje s Krležom zasniva upravo na tim intimnim djelima, kao što su „Pjesma mrtvom čovjeku“, „Jesenja pjesma“ ili „Čežnja“. Taj intimni Krležina mogao bi, smatra Lončar, učenicima biti bliži i bolje razumljiv. Međutim, napominje da je prije obrade Krležinih djela potrebno objasniti učenicima povijesni i vremenski prostor u kojem su djela nastajala kako bi se učenicima bolje razjasnilo njihovo značenje i odjek. Također, učenicima treba predočiti i univerzalnost Krležinih djela i primjenjivost na njihovo vlastito doba. Lončar predlaže uvrštavanje u

nastavu časopisa kojima je Krleža bio pokretač, glavni urednik i najznačajniji suradnik (*Plamen, Književna republika, Danas i Pečat*). U njima je vidljiv Krležin intelektualni i politički razvoj, širenje duhovnih horizonata, spoznaja i umjetnosti te se učenicima daje uvid u kontekst Krležina stvaralaštva (Lončar, 1973: 100-119).

U članku „Pet pjesama Miroslava Krleže s izradom kritičkih interpretacija i komentarom“ Joža Skok piše da analiza Krležina pjesništva na satu zahtijeva temeljitu pripremu i konzultaciju stručne i kritičke literature. Napominje da je Krležino pjesništvo zbog svojeg pluralizma stila, oblika i objašnjenja iznimno zahtjevno za metodičku obradu te da je svrha njegovog članka napraviti izbor između fragmentarnih interpretacija te ih što bolje pripremiti za nastavu. Izbor kritičkih interpretacija i komentara odnosi se na pjesme „Jesenja samoća“, „Veliki petak godine hiljadu devet stotina i devetnaeste“, „Noć u provinciji“, „Ni med cvetjem ni pravice“ te „Na mukah“. Zbog obujma rad je objavljen u više nastavaka. U prvom dijelu navedena je metodička prilagodba pjesme „Jesenja samoća“ (Skok, 1979: 9-10). Skok najprije promatra interpretaciju Krležine pjesme „Jesenja samoća“ Ive Frangeša koja se usredotočuje na lingvističku i motivsku raščlambu pjesme. Napominje da osim povezivanja motiva samoće u pjesmi s međuratnim razdobljem u kojem pjesma nastaje postoji mogućnost i povezivanja s pjesnikovim unutarnjim zbivanjima. Osim povezivanja s pjesmom „Lirskoj varijaciji u jesenjem sutonu“, napominje da se nameće i usporedba s „Jesenjom pjesmom“. Također predlaže usporednu interpretaciju s Matoševom pjesmom „Jesenje večer“. Na Frangešovu analizu nadovezuje ritamsku analizu pjesme prema Nani Bogdanović. Skok navodi još jedan ritmičko-zvukovni sloj, korištenje disakordne rime koju on vidi kao svjesni napor negiranja norme. Skok analizira i uporabu pojedinih suglasnika, suglasničkih skupova i samoglasnika koji su također u skladu s emotivnim i konkretnim sadržajem pojedinih riječi i same pjesme (Skok, 1979: 11-15).

U drugom dijelu članka Jože Skoka navedena je interpretacija pjesme „Veliki petak godine hiljadu devet stotina i devetnaeste“. Skok navodi da učenik treba dobro poznavati biblijske simbole i alegorije koji se pojavljuju u pjesmi, ali i povijesni kontekst nastanka pjesme budući da je motivirana ubojstvom njemačkog revolucionara Karla Liebknechta čiju tragičnu smrt Krleža povezuje s bezizlaznom situacijom Hrvatske. Biblijski motivi asociraju na Kristovo stradanje i žrtvu na Golgoti, no nisu u religijskoj funkciji već izražavaju Krležin osobni revolucionarni stav, što treba naglasiti i u školskoj interpretaciji. Ovdje se Krleža ugleda na Silvija Strahimira Kranjčevića koji je

također iskoristio biblijske motive za izricanje vlastite interpretacije Biblije. U školskoj interpretaciji također treba staviti naglasak na to da su prozaični izraz, ritam pjesme i leksički izbor također u funkciji iskazivanja ekspresionističke pobune lirskog subjekta (Skok, 1979: 181-186). Skokov izbor i nadopuna interpretacija dobro je koncipirana i izvrsno se može iskoristiti na nastavi. Obradene pjesme nisu nužno dio nastavnog programa.

Stjepko Težak se u članku „Krležina umjetnost riječi u funkciji jezičnonastavnog izvorišta“ dotiče do sada zanemarene jezične razine Krležina umjetničkog ostvaraja. Napominje da je Krležin jezik kao izvorište jezične nastave iznimno pogodan za ostvarivanje unutarpredmetne korelacije jezika i književnosti. Međutim, ovdje svakako treba uzeti u obzir da je za shvaćanje nekih Krležinih tema i jezika potrebna određena zrelost te tako nisu sva djela prikladna za sve razrede. Težak napominje da mlađim uzrastima treba ponuditi Krležina djela koja su jednostavnija i njima pristupačnija. „Sadržajna, stilska i žanrovska bujnost Krležina književnog djela nudi nam bogato izvorište za nastavu usmenog i pismenog izražavanja“ (Težak, 1979: 28). Krležine tekstove tako je moguće iskoristiti kao polazne tekstove, tekstove za vježbu i zadatke te za lingvostilističku analizu u sklopu interpretacije književnog teksta, kazališne izvedbe, radijske emisije ili filma. Težak naglašava da budući da riječi i rečenice tek dobivaju značenje u širem kontekstu, treba izbjegavati proučavati jezik na izoliranim primjerima. Ipak, u Krležinim tekstovima pojavljuju se iskazi koji funkcioniraju kao male cjeline i koji se mogu izučavati izdvojeni van konteksta. Osim kao polazni tekstovi, Krležini tekstovi pružaju brojne mogućnosti za različite vježbe prepoznavanja, zamjene i preoblike te lingvostilističkih tumačenja. Oni mogu služiti i kao predlošci za samostalno jezično istraživanje u izornoj nastavi (Težak, 1979: 29-37). Ovaj je članak iznimno koristan jer promatra do sada zanemareno korištenje Krležinih tekstova u nastavi jezika. Primjeri i prijedlozi Stjepka Težaka inovativni su i primjenjivi u nastavi.

Metodička literatura nudi pregršt interpretativnih ideja koje se mogu iskoristiti u nastavi. Postoje brojni primjeri obrade novela, romana, drama i lirike, no ono što nedostaje jesu interpretativni prijedlozi drugih žanrova: dnevnika, polemika, eseja i putopisa. Upravo bi obrada ovih žanrova pružila učenicima širu sliku Krležina života i stvaralaštva. Kako približiti Krležu novim generacijama učenika izazov je koji se postavlja pred metodičare i na kojem treba neprestano raditi. Potrebno je učenicima pružiti širu sliku i kontekst Krležina doba, no također osvijestiti da mnoge teme o kojima Krleža progovara nisu samo vezane uz njegovo vrijeme, već su univerzalne,

bezvremenske. Učenje o Krleži otvara učenicima nove horizonte i pomaže im da kritički promišljaju o svojoj svakodnevnici i o trenutačnim društvenim događanjima. Također, korištenjem novih medija moguće je pružiti učenicima novu dimenziju u proučavanju Krleže.

3.4. Primjer sata iz nastavne prakse

Nastavni dvosat prikazan ovdje održan je 21. siječnja 2014. godine u četvrtom razredu Ekonomske i upravne škole Osijek. Metodička je jedinica Obrada književnog djela *Povratak Filipa Latinovicza* Miroslava Krleže. Sat je odrađen u interpretacijsko-analitičkom nastavnom sustavu.

Motivacija započinje ispitivanjem učenika o njihovim dojmovima o djelu *Povratak Filipa Latinovicza* koje su pročitali za lektiru. Neki učenici odgovaraju da ih se dojmilo to što pisac daje vrlo slikovite opise te da ih djelo podsjeća na *Kiklopa* Ranka Marinkovića, dok neki odgovaraju da im se knjiga nije svidjela jer ne vole djela u kojima se pojavljuje retrospekcija. Profesorica najavljuje interpretaciju književnog djela *Povratak Filipa Latinovicza* Miroslava Krleže. Zapisuje naslov na ploču i zamoli učenike da zapišu naslov u bilježnice.

Nakon najave teme slijedi interpretacija. Učenici imaju pripremljene citate iz djela koje su pravili tijekom čitanja. Profesorica vodi heuristički razgovor nizom pitanja:

Što ste očekivali kada ste prvi put pročitali naslov djela? (*Putovanje, podrijetlo, povratak u stvarnost...*)

Kada je i kamo Filip otišao? (*Majka ga je otjerala jer je potrošio sav novac na piće i žene, putovao je Europom 23 godine.*)

Jeste li sigurni da je bio samo novac u pitanju? (*Ne, nije bio sretan u svojoj okolini, imao je loš odnos s majkom.*)

Kada je Filip počeo slikati? (*Ne znamo točno.*)

Što je Filipu nedostajalo u djetinjstvu? (*Cjelovita obitelj.*)

Nakon heurističkog razgovora učenici u paru zapisuju u bilježnicu Filipova obilježja. Profesorica proziva nekoliko parova da pročitaju što su zapisali (*slikar, nedostaje mu ljubavi, individualac, traumatično djetinjstvo*). Profesorica nastavlja heuristički razgovor pitanjima:

Odakle mu poticaj za posjećivanje javnih žena? (*Govorilo se da mu je majka javna žena.*)

Tko mu je službeno otac? (*Sobar.*)

Kako nepoznavanje oca utječe na Filipa? (*Nedostaje mu, usamljen je, zbunjen.*)

Kako se ponaša u djetinjstvu? (*Nije emocionalno sazrio, tužan je, preosjetljiv, osjećajan, kao da promatra svijet iza zastora, nema pravih informacija o sebi.*)

Što biste očekivali u takvom životu samohrane majke i sina? (*Suosjećanje, pažnju, ljubav.*)

Kakav je odnos Filipa i njegove majke Regine? (*Hladan, ona se ne brine za njega.*)

Objasnite zašto se nije brinula za njega? (*Ostavlja ga samog u kavani, lijepo ga odijeva zato da ga pokaže pred drugima.*)

Tko je Regina zapravo? (*Poljakinja, sama u tuđem svijetu*)

Je li doista nije brižna? (Učenici korigiraju mišljenje – *brine, ali možda ne zna kako.*)

Učenici zaključuju da Filip ipak ima neke temelje za dobar život. Čovjek može preživjeti tako da se izdigne iznad nedaća ili da još dublje potone.

Sljedeći sat profesorica nastavlja voditi heuristički razgovor, ovaj put usmjeren na interpretaciju ostalih likova:

Nabrojite likove? (*Regina, Filip, Joža Podravec, Bobočka, Baločanski...*).

Što možete reći o Joži Podravcu? (*Putuje s Filipom, bio je vojnik.*)

Zašto je Filip slikar? (*Slikanje mu je ispušni ventil, želi ovjekovječiti svijet, sve mu je sivo pa tako i slika, želi sve prikazati kroz sliku, slika majku bez maske.*)

Profesorica upućuje učenike da pokušaju u bilježnice podijeliti likove na neki način. Učenici zapisuju Filipa u sredini, a ostale likove oko njega. Oni su međusobno povezani preko Filipa. Razgovor se nastavlja pitanjima:

Što mi možete reći o Kseniji Radajevoj Bobočki? (*Fatalna žena, uništava brakove, možemo je povezati s Enkom iz Kiklopa.*)

Po čemu je Bobočka fatalna žena? (*Snalazljiva je, privlačna, spremna na sve da ostvari svoje ciljeve.*)

Što je cilj fatalnim ženama? (*Nezadovoljne su same sobom i žele uništiti tuđe živote.*)

Koja je njezina uloga u Filipovu životu? (*Jedina je pokazivala osjećaje.*)

Sličnost Ksenije i Regine? (*Obje su imale više muškaraca.*)

Kako fatalno djeluje na Filipa, Kyrialesa, Baločanskog? (*Svi su je željeli, no ona se nije htjela ni za koga vezati.*)

Utjecaj na Baločanskog? (*Uništava mu čitavu obitelj.*)

Što je bilo s Kyrialesom? (*Bacio se pod vlak.*)

Nakon što završava sat profesorica upućuje učenike da će nastaviti s interpretacijom romana sljedeći sat. Također ih podsjeća da se za sljedeći put pripreme za razgovor o preostalim likovima.

U ovom nastavnom dvosatu prevladavao je čelni rad, živa riječ nastavnika i nastavna metoda heurističkog razgovora. Pozitivno je što je profesorica dobro vodila heuristički razgovor konstruktivnim pitanjima i korekcijama. Većina je učenika u razredu pročitala lekturu, bili su aktivni na satu, nudili vrlo promišljene odgovore te su povezivali *Povratak Filipa Latinovicza* s djelima iz prethodnih razdoblja. Tijekom interpretacije služili su se bilješkama i citatima koje su zapisivali tijekom čitanja. Također, profesorica je viša puta tijekom sata ukazivala i ispravljala učeničke jezične pogreške. Ono što je očit nedostatak ovoga sata jest izostanak prave motivacije i sinteze, prevladavanje čelnog rada nastavnika te usmjeravanje isključivo na interpretaciju likova. Pred kraj drugog sata učenici su postali vrlo nestrpljivi te je bio očit zamor jednoličnim načinom rada. Sat bi se mogao poboljšati uvođenjem različitih aktivnosti kojima bi se razbila monotonija. Također, korištenjem različitih nastavnih sredstava i pomagala koja su na raspolaganju sat bi se obogatio i dobio dodatnu dubinu. Na nastavnicima je da učenicima približe različite autore i njihova djela, inače ćemo dobiti suprotni učinak i udaljavanje učenika od književnosti.

4. PRIJEDLOG NOVIH NASTAVNIH SATI

4.1. Novela „Hodorlahomor Veliki“

Novela „Hodorlahomor Veliki ili kako je Pero Orlić prebolio Pariz“ prvi je put objavljena 1919. godine u *Plamenu*. Uz novele „Veliki meštar sviju hulja“ i „Tri kavalira“ spada u rane Krležine ekspresionističke prozne ostvaraje. Budući da se na nastavi čitaju isključivo djela iz Krležine kasnije realističke faze ili novele iz ratnog ciklusa, bilo bi dobro uključiti neke od ovih djela kako bi se učenici upoznali s Krležinim ranijim stvaralaštvom. U noveli „Hodorlahomor Veliki“ obrađena je tema hrvatskih intelektualaca u tuđini, iluzija o boljem životu u stranoj državi, što se na izvrstan način može aktualizirati i povezati s današnjim prilikama. Orlićeve prvotne idealizacije Pariza i života u velegradu pretvaraju se u razočarenje koje kulminira fantastičnim susretom s oživljenom mumijom iz muzeja i konačnim povratkom u rodni kraj.

Nastavni ciljevi i zadaće koje se trebaju ostvariti jesu: upoznati Krležin ekspresionistički ciklus novela, proširiti spoznaje o Krležinu stvaralaštvu, aktualizirati temu i povezati književni predložak sa stvarnim životom, prepoznati realistične i fantastične elemente u romanu, potaknuti učenike na čitanje Krležinih djela. Također se ostvaruje korelacija s nastavom geografije i temama globalizacije, migracije, odljeva mozgova i sl. Sat je predviđen za četvrti razred gimnazije u sklopu obrade ekspresionizma u hrvatskoj književnosti.

Sat započinje uvodnom motivacijom kojom nastavnik potiče učenike na razgovor o globalizaciji. Ispituje učenike znaju li što je odljev mozgova, o njihovim stavovima vezanim uz odlazak u drugu državu, imaju li oni takvih ambicija te smatraju li da je istinita poslovice „trava je uvijek zelenija s druge strane ograde“.

Nakon motivacije profesor najavljuje književno djelo i obavlja lokalizaciju teksta objašnjavajući da novela spada u Krležina ranija ekspresionistička djela uz novele „Vražji otok“, „Veliki meštar sviju hulja“ i „Tri kavalira“.

Tijekom čitanja ulomaka iz novele primjenjuje se metoda vođenog čitanja s predviđanjem. Učenici najprije moraju na temelju naslova novele predvidjeti o čemu bi se u priči moglo raditi i zašto. Nakon toga slijedi čitanje prvog ulomka teksta (fragment s početka u kojem se očituju Perine mladenačke iluzije o Parizu). Nakon čitanja prvog ulomka nastavnik postavlja pitanja učenicima

jesu li im se predviđanja ostvarila, što se događa u priči i što misle o Peri. Zatim slijedi čitanje drugog ulomka (Perin konačni odlazak u Pariz, razmišljanja tijekom puta), trećeg ulomka (Perin boravak u Parizu) te četvrtog ulomka (susret s Hodorlahomorom Velikim, razočarenje i razbijanje iluzija) (Krleža, 1995: 179-206). Nakon svakog ulomka slijedi razgovor o predviđanjima. Nakon svih pročitanih ulomaka učenici moraju izraziti svoje osjećaje o noveli i uspostaviti veze s vlastitim iskustvom i razgovorom iz uvodne motivacije sata. Nakon toga učenici komentiraju jesu li im se predviđanja pokazala točnima.

Za sljedeći zadatak u kojem se produbljuje analiza učenici u paru ispunjavaju nastavni listić na kojem se nalaze pitanja:

1. Koja je tema novele? (*Iluzije Pere Orlića o životu u Parizu koje se pretvaraju u razočarenje.*)
2. Odredite fantastične elemente u noveli i njihovu ulogu? (*Fantastični se elementi pojavljuju nakon vizije susreta s mumijom Hodorlahomorom Velikim u Louvreu. Krleža koristi fantastične elemente za usporedbu nekoć moćne mezopotamske civilizacije s velegradom. Vizija kulminira usponom na Eiffelov toranj koji korespondira s tornjem babilonskim. Rušenje tog simboličnog tornja predstavlja europsku urbanu civilizaciju.*) (Krleža, 1995: 389)
3. Koja obilježja ekspresionizma uočavate u noveli? (*Djelo je izravan izraz autorovih emocija i njegov doživljaj stvarnosti, izražavanje unutaršnjeg svijeta čovjeka, kritika urbane civilizacije, otuđenje od suvremenog društva, asocijativni nizovi*)

Za sintezu učenici stvaraju fabularnu piramidu:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

Na iscrtane dijelove fabularne piramide potrebno je upisati sljedeće:

1. ime glavnog lika,
2. dvije riječi koje opisuju glavni lik,
3. tri riječi koje opisuju mjesto radnje,
4. četiri riječi koje opisuju temu,
5. pet riječi koje opisuju prvi događaj (odlazak u Pariz),
6. šest riječi koje opisuju drugi događaj (boravak u Parizu),
7. sedam riječi koje opisuju rasplet (odlazak iz Pariza).

Primjer fabulirane piramide:

1. Pero

2. pun iluzija

3. Pariz u blještavilu

4. početna iluzija završava razočarenjem

5. nestrpljivo čekanje konačnog ostvarenja snova

6. velegrad nije kakav se ispočetka činio

7. Pero ispaljuje šest hitaca na preboljeni Pariz

4.2. Putopis *Izlet u Rusiju*

Izlet u Rusiju Krležin je putopis prvi put objavljen 1926. godine u Zagrebu. Krležini putopisi nose mnogo obilježja eseja te *Izlet u Rusiju* „zrači subjektivnim romanesknim doživljajima vremena i prostora“ (Krleža, 1977: VI). Budući da se učenici tijekom školovanja uopće ne upoznaju s Krležinim putopisima, ulomak iz *Izleta u Rusiju* omogućio bi im cjelovitiju sliku Krležina stvaralaštva.

Nastavni ciljevi i zadaće koje se trebaju ostvariti jesu: proširiti spoznaje o Krležinu stvaralaštvu, usvajanje diskurzivnog oblika putopisa, uočavanje subjektivnih i autobiografskih elemenata u putopisu, uočavanje putopisa kao kronike mjesta i vremena, uočavanje društvenog stanja u Rusiji početkom 20. stoljeća. Interpretacija je namijenjena 1. razredu srednje škole u sklopu obrade diskurzivnih književnih oblika – putopisa.

Motivacija započinje čitanjem citata sv. Augustina “Svijet je poput knjige. Oni koji ne putuju pročitali su samo jednu stranicu“. Učenici moraju napisati nekoliko misli kao odgovor na citat. Nakon što završe nekoliko učenika čitaju svoje misli. Razgovor se nastavlja ispitivanjem učenika zbog čega ljudi pišu putopise i mogu li se prisjetiti nekih putopisa koje su već pročitali.

Nakon uvodne motivacije profesor najavljuje temu sata, ulomak iz putopisa *Izlet u Rusiju* Miroslava Krleže. Profesor napominje da u putopisu dolazi do spajanja objektivne slike različitih krajeva, ljudi i običaja sa subjektivnim piščevim pogledima na svijet, njegovim karakterom, obrazovanjem i umjetničkim ukusom. Prije samog čitanja nastavnik objašnjava nastavnu metodu kojom će se učenici služiti tijekom čitanja teksta. Riječ je o dvostrukom dnevniku. Nastavnik upućuje učenike da po sredini praznog papira povuku okomitu crtu. Na lijevoj strani zapisuju citate koji su ih se osobito dojmili, a na desnoj strani komentar zašto im se određeni citat učinio važnim, na kakvo ih je razmišljanje naveo i sl. Svaki učenik mora najmanje napisati pet zapisa. Nakon toga učenici samostalno čitaju ulomak iz Krležina putopisa (Krleža, 1977: 110-113) i ispunjavaju dvostruki dnevnik čitanja. Nakon što završe u paru trebaju podijeliti svoje zapise, a nakon toga nekoliko učenika izlaže pred cijelim razredom.

Interpretacija se produbljuje heurističkim razgovorom:

Uočite temeljne motive koje Krleža uvodi i kako uz njih veže osobne dojmove, asocijacije i razmišljanja? (*Krleža izražava subjektivni doživljaj ljudi koje sreće i prostora koji ga okružuje. Motivi gospođe u crnini, grobara i tmurnih boja moskovskog jutra ostavljaju negativan dojam na Krležu. Hotelsku sobu opisuje kao pustu, hladnu sobu s golim zidovima koja ga podsjeća na ludnicu. Vlastit ga odraz u ogledalu užasava te prekriva ogledalo crnom pelerinom. Tek se na kraju padanjem snijega vraća spokoj i mir.*)

Prikažite osobine putopisca koje ste uočili čitajući tekst. (*Putopisac promatra okolinu i analizira sve što ga okružuje. On je refleksivan, pun asocijacija, pronicljiv.*)

Kojem je književnom stilu (ili stilovima) blizak ovaj putopis? (*Krležin putopis zbog svojih obilježja uvelike podsjeća na autobiografiju i dnevnik zbog izrazito subjektivnog iskaza. U njemu se očituju i elementi poezije, eseja, ali i kritike. Sam Krleža naslovljuje svoj putopis „meditacijama“ ili „impresijama“ čime se naglašava njegov subjektivni i intimni karakter.*)

Na temelju uočenih značajki putopisa potvrdite istinitost tvrdnje o pripadnosti putopisa književno-znanstvenoj vrsti. (*Putopis je nefikcionalni pripovjedni žanr zato što spaja prikaz krajeva, ljudi i običaja s vlastitim stavom pisca. Upravo tu hibridnost možemo vidjeti u Krležinu Izletu u Rusiju.*)

Sinteza može biti poticanje učenika na stvaralački rad. Budući da Krležini opisi obiluju vizualnim elementima i bojama, možemo zadati učenicima da uprizore pročitani putopis crtežom ili stripom. Ako želimo dodatno razvijati vještine pisanja, možemo zadati učenicima pisanje vlastitog putopisa na odabranu temu.

4.3. Knjiga polemika *Moj obračun s njima*

Godine 1932. Krleža objavljuje u vlastitoj nakladi knjigu polemika *Moj obračun s njima*. U njoj analizira sukobe i polemike o umjetnosti, socijalizmu, hrvatsko-srpskim odnosima i povijesti koje je tijekom godina vodio s brojnim protivnicima. Njegovo kritičko pero ne zaustavlja se na njegovim protivnicima, već promišlja i o vlastitim slabostima i o vlastitoj vrijednosti. Simultanost stilova i žanrova karakterizira i Krležine polemike. U *Mom obračunu s njima* Krleža uz razornu

analizu kritike i tiska pruža negativnu sliku malograđanske sredine i njezinih sudionika (Krleža, 1977: VI-VII).

Nastavni ciljevi i zadaće koje se trebaju ostvariti jesu: upoznati učenike s Krležinim polemičkim i kritičkim ostvarajima, proširiti spoznaje o Krležinu životu i stvaralaštvu, uočiti zbiljske elemente u polemici, prepoznati stilski pluralizam Krležinih polemika. Također se ostvaruje korelacija s nastavom povijesti – događanjima u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća i političkim napetostima toga vremena. Nastavni je sat namijenjen četvrtom razredu srednje škole nakon što su učenici već upoznati s Krležinim životopisom i nekim reprezentativnim djelima.

Sat započinje olujom ideja koja ujedno služi i kao ponavljanje. Nastavnik zapisuje na ploču središnji pojam „polemika“ na koji učenici vežu vlastite asocijacije (*kritika, sukob, retorika, prepirka, rasprava...*).

Nakon motivacije slijedi najava teme – knjiga polemika *Moj obračun s njima* Miroslava Krleže. Kako bi učenici mogli razumjeti sadržaj Krležinih polemika, potrebno ih je uputiti u povijesne i političke prilike u Hrvatskoj 1920-ih godina. Budući da je Krleža tijekom čitavog života bio vrlo politički aktivan, a živio je i u vrijeme velikih napetosti, nemoguće je odvojiti njegov rad od povijesnih prilika u kojima je stvarao. Nastavnik potiče učenike na razgovor o povijesnim i političkim prilikama u Hrvatskoj 1920-ih godina, o uspostavljenju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine te o pitanju statusa Hrvatske u novonastaloj državnoj tvorevini. Nastavnik upućuje učenike na Krležino stvaralaštvo u kojem se otvoreno suprotstavljao monarhiji, unitarizmu i politici nove Kraljevine, zbog čega je često bio na meti cenzora i kritičara, a nalazio se i pod policijskom prismotrom. Godine 1929. uvedena je Šestosiječanjska diktatura kojom je kralj Aleksandar I. Karađorđević raspustio parlament, zabranio bilo kakvo političko djelovanje i uveo strogu cenzuru i policijski teror. Uslijed toga odbijaju tiskati Krležina djela, a naročito kritike i polemike (Čengić, 1982: 190). Godine 1930. u Glazbenom zavodu u Zagrebu Krleža je održao predavanje „O našoj kazališnoj kritici“ u kojem iznosi oštru kritiku novinara i kritičara književnosti, zbog čega zapada u još veću nemilost tiska. Godine 1932. Krleža objavljuje u vlastitoj nakladi knjigu polemika *Moj obračun s njima*, analizu dugogodišnjih polemika koje je vodio s brojnim protivnicima.

Nakon razgovora i izlaganja nastavnik najavljuje rad u skupinama. Učenici dobivaju ulomke iz knjige polemika *Moj obračun s njima* izdvojene u *Eseji, kritike, polemike, putopisi, dnevnici, zapisi* (Krleža, 1977: 127-133) te pitanja na koja moraju odgovoriti. Sve skupine dobivaju iste ulomke no različita pitanja.

Prva skupina

1. Kako Krleža ocjenjuje pojave u hrvatskoj književnosti? Je li ono što iznosi u skladu s tezama iz „Predgovora Podravskim motivima Krste Hegedušća“? (*Ocjenjuje ih izrazito negativno. Opisuje politizaciju u književnosti i neutemeljenost književne kritike. U „Predgovoru Podravskim motivima Krste Hegedušća“ Krleža se također protivi marksističko-materijalističkim tendencijama književnosti te se zauzima za slobodu i individualizam umjetnosti*).

2. S kime se Krleža obračunava i zašto? Povežite to s Krležinim sudjelovanjem u „sukobu na književnoj ljevici“. (*Krleža se obračunava s ljudima iz hrvatskog književnog života zato što smatra da kritičari pristrano i neutemeljeno ocjenjuju njegova djela. Također osuđuje političko-socijalnu nacionalnu i kulturnu strukturu građanskog društva i života. Od 1928. do 1952. godine Krleža spori s lijevo orijentiranim piscima oko dviju literarnih estetika. Dok se Krleža zalaže za umjetničku i ljudsku slobodu njegovi se suparnici bore za književnost u službi socijalizma. Sukob kulminira do te razine da Krleža biva isključen iz javnog života i komunističke partije*).

3. Kako su književni kritičari reagirali na Krležino predavanje u Glazbenom zavodu? U kojim je Krležinim književnim djelima vidljiv bunt protiv ljevičarski orijentirane književnosti? (*Kritičari su reagirali izrazito negativno, kritizirajući Krležin lik i djelo. U Krležinim je djelima nastalim 1930.-ih godina vidljiv snažan protest protiv svake tiranije. Ovdje ubrajamo *Banket u Blitvi, Na rubu pameti, Povratak Filipa Latinovicza, Balade Petrice Kerempuha* i druge*).

Druga skupina

1. Što Krleža smatra, jesu li optužbe protiv njega utemeljene? Potkrijepi citatima! Što Krleža zamjera pokretu socijalno orijentirane književnosti? (*Krleža smatra da optužbe nisu utemeljene: „Ja ne branim sebe od književne kritike nego od klevetanja i pljuvanja, koja s književnom kritikom ne stoje ni u kakvoj vezi. Ja odričem pravo nekim licima da izriču sudove u javnosti samo zato jer je izricanje njihovih sudova osnovano na neistinitim podlogama“ (Krleža, 1977: 129). Krleža zamjera pripadnicima utilitarnog realizma što zanemaruju umjetničku stranu obrade socijalne tematike te što propagiraju načelo primarne društvene uloge književnosti. Prema Krleži, socijalnu literaturu mogu pisati samo autentični, daroviti pisci).*

2. Koji Zolin citat Krleža koristi i u koju svrhu? Zašto je lik Filipa Latinovicza uznemirio pisce socijalne književnosti? (*Koristi Zolin citat „Ja ne branim sebe, mene brani moje djelo samo“ kako bi naglasio da nema potrebe da sebe brani od neutemeljenih optužbi, da će važnost i značenje njegovih djela pokazati kritičarima da su bili u krivu. Filip Latinovicz je rezignirani lik koji introspekcijom uočava moralnu dekadenciju građanskog života. On ne vjeruje u socijalno djelovanje zbog čega je u suprotnosti sa stajalištima ljevičarskih književnika prema kojima književnost mora propagirati socijalističke ideje).*

3. Zašto Krleža odlučuje pisati knjigu polemika *Moj obračun s njima*? U kojim se još člancima i polemikama Krleža sukobljava s utilitarnim realizmom? (*Krleža piše knjigu polemika kako bi se obračunao sa svojim protivnicima i skinuo sa svoga imena nepravde koje su mu nanijeli, ali i kako bi svojim simpatizerima pružio uvid u događanja na književnoj sceni. U „Predgovoru Podravskim motivima Krste Hegedušića“, časopisima Danas, Pečat te Dijalektičkom Antibarbarusu Krleža se žestoko sukobljava s predstavnicima utilitarnog realizma).*

Treća skupina

1. Smatra li Krleža da će njegova knjiga polemika biti korisna i za buduće generacije? Prisjetite se još nekih Krležinih djela koja kritiziraju društvena i politička događanja. (*Smatra da hoće jer će imati uvid u društveno-političku i književnu situaciju njegova vremena te će moći kroz tu prizmu*

sagledati i svoju stvarnost. U Krležinim novelama iz Hrvatskog boga Marsa i ratnoj lirici Krleža šalje snažnu antiratnu poruku čitateljima i pokazuje im besmisao rata. U Gospodi Glembajevima, Povratku Filipa Latinovicza i Kraljevu Krleža kritizira društvenu i moralnu dekadenciju).

2. Kako Krleža opisuje književnu situaciju svojeg doba? Povežite stavove i razmišljanja o umjetnosti Krleže i Filipa Latinovicza. (Opisuje ju kao književnu krčmu, malograđansku sredinu u kojoj glavnu riječ vode politički i ideološki obojeni pojedinci. Filip i Krleža obojica pokušavaju spoznati svijet oko sebe preko umjetnosti. Filip slikanjem skida masku stvarnosti i prikazuje ju kakva doista jest, a Krleža to čini pisanjem).

3. Što Krleža zamjera svojim kritičarima? Zašto *Balade Petrice Kerempuha* možemo smatrati otporom socijalnim tendencijama hrvatske književnosti? (Zamjera im neutemeljenost tvrdnji, optužuje ih za klevetu i pljuvanje, izricanje neistinitog javnog suda. U *Baladama Petrice Kerempuha* Krleža stvara individualnu poetiku koja se realizira kroz odabir jezika, stiha, rime i teme. U njima dolazi do izražaja Krležin stav da se subjektivne sposobnosti pisca moraju ostvarivati u umjetničkom djelu).

Četvrta skupina

1. Što Krleža misli o protuslovljima u svojim djelima? Nabrojite neke od stilova i žanrova u kojima Krleža stvara te njihova reprezentativna djela. (Smatra da su ona nužna i dio razvoja svakog književnika te da nikada nije tvrdio da je njegovo djelo zatvorena cjelina bez pukotina. Krleža piše kvantitativne drame (*Kraljevo, Legende*), ratne drame (*Golgota, Galicija, Vučjak*), psihološke drame (*U agoniji, Gospoda Glembajevi, Leda*), ratnu prozu (zbirka novela *Hrvatski bog Mars*), novele malograđanskog kruga („*In extremis*“, „*Veliki meštar sviju hulja*“, „*Smrt bludnice Marije*“), romane (*Povratak Filipa Latinovicza, Na rubu pameti, Banket u Blitvi, Zastave*), liriku (*Pjesme I, II, III, Pjesme u tmini, Balade Petrice Kerempuha*), putopise (*Izlet u Rusiju*), polemike (*Moj obračun s njima*), eseje (*Deset krvavih godina, Eseji*).

2. Kome je Krleža namijenio knjigu *Moj obračun s njima*? Krležina pjesma „*Snijeg*“ također govori o motivu prolaznosti. Je li u skladu sa stajalištima iznesenim u *Mom obračunu s njima*? (Namijenio

ju je svima onima koji su zainteresirani za događanja na književnoj sceni 1920-ih godina i za svoje suvremenike i simpatizere. Pjesma „Snijeg“ znatno je pesimističnija od stajališta iznesenih u Mom obračunu s njima. U „Snijegu“ prikazana je slika čovjeka kao prolaznog bića koje će nakon zemaljskog života netragom nestati, no u Mom obračunu s njima ipak tinja nada da će umjetničko stvaralaštvo ovjekovječiti čovjekovo postojanje).

3. Kako Krležu opisuju njegovi kritičari? Potkrijepi citatima! S obzirom na Krležina djela koja ste pročitali u sklopu nastave, smatrate li mišljenje kritičara utemeljenim? *(Opisuju ga kao „hokus pokus“ književnika, da nema „solidne naobrazbe“, kako su njegova djela „galerija hohštaplera, varalica, razvratnika, alkoholičara i neurastenika“, a njegova duhovitost priprosta. Smatram da je mišljenje kritičara neutemeljeno jer Krleža u svojim djelima ne daje utopijsku sliku života već prikazuje stvarnost kakva ona jest. Svojim kritičkim perom nije štedio nikoga te je jednako oštro promatrao sve ljude bez obzira na društveni položaj i političku orijentaciju).*

Peta skupina

1. Što Krleži pruža utjehu u trenucima samovanja? Pokušajte povezati njegovo emocionalno stanje s Krležinom pjesmom „Nemir“. *(Utjehu mu pružaju Kranjčevićeve pjesme, Matoševi feljtoni i Nazorova lirika. Pjesma „Nemir“ izražava potrebu za samovanjem u trenucima emocionalnog nemira. Lirski subjekt izražava želju za odvajanjem od ljudi i uživanjem u tišini što je u skladu s Krležinim emocionalnim stanjem iz knjige polemika).*

2. Zašto Krleža naziva hrvatsku književnost 1920.-ih godina „hrvatski književni nokturmo“? Usporedite ovo viđenje s prikazom društva u drami *Kraljevo*. *(Zato što smatra da su književnu scenu toga vremena sačinjavali politizirani, neobrazovani pojedinci koji su objavljivali lažne, neutemeljene iskaze. Krležin opis književne scene nalikuje karnevalu ljudske razvratnosti iz drame Kraljevo. U suludom orgijanju ljudi, životinja, boja i zvukova javlja se čežnja za odlaskom, slobodom i čistoćom).*

3. Kako Krleža definira sebe kao pisca? Što Krleža progovara u „Predgovoru Podravskim motivima Krste Hegedušića“ o tendenciji umjetnosti? Što potiče čovjeka na umjetničko stvaranje? *(Opisuje*

svoje književno stvaralaštvo kao pokušaj odupiranja od loše društvene, političke i književne scene i svladavanja malograđanske sredine. Krleža smatra da umjetnost nastaje iz ljudskog straha od smrti i prolaznosti. Prema njemu umjetnost nije nad stvarima, motivirana nekom izvanjskom silom, već smatra da je pobuda za umjetničko stvaranje nastala na zemlji te da je usko povezano uz ljudsko postojanje i stvarnost ljudskog života).

Nakon što predstavnici skupina izlože odgovore slijedi heuristički razgovor o stilskom i žanrovskom pluralizmu Krležinih polemika. Nastavnik upućuje učenike na obilježja esejističkog stila (subjektivnost, emocionalnost, stilska dekorativnost, ironija), drame (dramska napetost), poezije (stilska izražajna sredstva, poetično izražavanje), dnevnika (iznošenje detalja iz vlastitog života). Time se učenici upoznaju sa slojevitošću Krležina stvaralaštva te ih se upućuje u stilsku analizu teksta. Dalje slijedi razgovor kojim se tema aktualizira. Nastavnik ispituje učenike što smatraju da su obilježja dobre kritike te smije li kritika biti pod utjecajem politike.

U sintezi nastavnik potiče učenike na daljnje promišljanje o književnoj kritici. Učenici moraju napisati kraći esej s naslovom „Književna kritika mora/ne smije biti objektivna“. Na taj način promišljaju o temi, potiče ih se na izražavanje vlastitih stajališta te se tema aktualizira.

4.4. Esaj „O malograđanskoj ljubavi spram hrvatstva“

Esaj „O malograđanskoj ljubavi spram hrvatstva“ objavljen je u *Književnoj republici* 1926. godine kao drugi dio dvaju eseja zajednički naslovljenih „Nekoliko riječi o malograđanskom historizmu hrvatstva uopće“ s podnaslovom „Odlomci predgovora jedne studije o hrvatsko-srpskom problemu“. U eseju Krleža problematizira hrvatsko nacionalno pitanje i proturječna rodoljublja te kritički analizira stanje u društvu. Ovaj se esej može izvrsno iskoristiti na nastavi jer pruža pogled na Krležinu politiku i ideologiju, ali i govori o temi koja je i danas aktualna i koja može pružiti učenicima novi pogled na današnja događanja u društvu.

Nastavni ciljevi i zadaće koje se trebaju ostvariti jesu: pružiti učenicima uvid u Krležino esejističko stvaralaštvo, njegovu politiku i ideologiju, povezivanje zbilje i književnog tekst, uočavanje obilježja eseja, shvaćanje Krležina teksta kao dokumenta vremena, aktualizacija teme

hrvatske nacionalne samosvijesti. Interpretacija je namijenjena prvom razredu srednje škole u sklopu obrade eseja ili u četvrtom razredu srednje škole u sklopu obrade Krležinih eseja.

Uvodna motivacija započinje razgovorom o tome što za učenike znači rodoljublje, kada rodoljublje prerasta u nacionalizam i šovinizam te kakva je situacija u višekulturalnim društvima.

Nakon motivacije nastavnik najavljuje temu sata – Krležin esej „O malograđanskoj ljubavi spram hrvatstva“. Nakon najave teme nastavnik dijeli učenicima dva ulomka, jedan iz Krležina eseja (Krleža, 1977: 296-299), drugi iz članka Miroslava Vujevića „Nacionalna identifikacija u Hrvatskoj“ (Vujević, 2007: 395-401). Nakon što učenici završe s čitanjem moraju napisati svoje odgovore na sljedeća pitanja:

1. Kako Krleža, a kako Vujević opisuje nacionalizam i društveno stanje u Hrvatskoj? (*Krleža opisuje hrvatski nacionalizam kao samozaljubljeni i besmisleni izričaj malograđanstva. Napominje da Hrvati koriste nacionalizam kao povod za sukobe zasnovane na političkom opredjeljenju i društvenim razlikama. Pišući 80 godina nakon Krleže, Vujević naglašava da se situacija u Hrvatskoj nije znatno promijenila. Opisuje sukobe zasnovane na političkom opredjeljenju i nacionalnoj identifikaciji. Opisuje pretjerano hrvatstvo koje prelazi u šovinizam i ksenofobiju, no i kroatofobiju koja proizlazi kao druga krajnost.*)
2. Gdje rješenje vidi Krleža, a gdje Vujević? (*Krleža rješenje vidi u socijalizmu i u izjednačavanju klasnih razlika, dok Vujević uočava ulogu škole, medija i političkih promjena.*)
3. Koje sličnosti Krležina vremena i današnjice uočavate? (*Društvena nejednakost, klasne razlike, veličanje prošlosti, politička podijeljenost te pretjerani nacionalizam.*)

Nakon što učenici pročitaju tekstove i odgovore na pitanja moraju svoje odgovore razmijeniti u paru i doći do zajedničkih zaključaka. Nakon toga nekoliko učenika izlažu svoje zaključke čitavom razredu.

Sinteza sata može biti stvaralački zadatak koji će učenike potaknuti na dodatno razmišljanje: pisanje nekoliko misli o razlikama zdravog i nezdravog domoljublja, pisanje pisma Krleži o današnjim prilikama, pisanje kritičkog članka po uzoru na Krležu o nekim drugim problemima današnjice, poput konzumerizma, socijalne izolacije ili otuđivanja, globalizacije.

5. ZAKLJUČAK

Krleža je jedan od najznačajnijih hrvatskih književnika, pisac koji se uspio oduprijeti teškoj društvenoj i političkoj situaciji svoga vremena i stvoriti čitav niz književnih djela u brojnim žanrovima i oblicima. Zbog njegova golemog književnog opusa javlja se problem odabira reprezentativnih djela za nastavu. U nastavi nisu jednako zastupljeni svi Krležini žanrovi i oblici. Odabir djela za osnovnu školu ostaje na autorima udžbenika te se ovdje vidi veliki nesrazmjer u zastupljenosti Krležinih djela. U gimnazijskom programu učenici se upoznaju ponajprije s romanom *Povratak Filipa Latinovicza*, dramom *Gospoda Glembajevi*, novelom „Baraka Pet Be“, „Khevenhillerom“ iz *Balada Petrice Kerempuha*, esejom „Predgovor Podravskim motivima Krste Hegedušća“ te ponekom pjesmom. U programu strukovnih škola uveden je još uži izbor. Krležine kritike, polemike, putopisi, dnevnici u maloj su mjeri ili uopće nisu zastupljeni u nastavnom programu.

Metodička literatura obiluje interpretativnih prijedlozima za Krležu koji se mogu iskoristiti na nastavi. Zbog složenosti Krležinih djela treba težiti aktualizaciji kako učenicima ne bi ostala predaleka, a time i neshvatljiva. Mnoge teme o kojima Krleža progovara mogu se primijeniti i na suvremeno doba. Čitajući Krležu učenicima se šire horizonti te dobivaju kritičku podlogu za promatranje današnje situacije u društvu i svijetu. No isto tako na nastavi ne smije biti samo naglasak na interpretaciji. Kod učenika treba poticati ljubav prema književnosti i čitanju kako bi obogaćivali svoj duh i intelekt.

6. LITERATURA

1. Babić, Nada, Golem, Dinka, Jelčić, Dunja, *Dveri riječi 7: hrvatska čitanka za sedmi razred osnovne škole*, Profil, Zagreb, 2007.
2. Babić, Nada, Golem, Dinka, Jelčić, Dunja, Đurić, Ivan, *Dveri riječi 8: hrvatska čitanka za osmi razred osnovne škole*, Profil, Zagreb, 2005.
3. Bendelja, Neda, „Bilješke uz lingvostilističku analizu odlomka novele 'Bitka kod Bistrice Lesne' u osnovnoj školi“ u: *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, god. IV, br. 1, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
4. Bežen, Ante, Jambrec, Olga, *Hrvatska čitanka za V. razred osnovne škole*, Ljevak, Zagreb, 2005.
5. Bežen, Ante, Jambrec, Olga, *Hrvatska čitanka za VI. razred osnovne škole*, Ljevak, Zagreb, 2005.
6. Bežen, Ante, Jambrec, Olga, *Hrvatska čitanka za VII. razred osnovne škole*, Ljevak, Zagreb, 2005.
7. Bežen, Ante, Jambrec, Olga, *Hrvatska čitanka za VIII. razred osnovne škole*, Ljevak, Zagreb, 2000.
8. Čengić, Enes, *Krleža*, Mladost, Zagreb, 1982.
9. *Čitanka 1: udžbenik za 1. razred gimnazije*, ur. Dunja Merkler, Školska knjiga, Zagreb, 2003.
10. *Čitanka 4: udžbenik za 4. razred gimnazije*, ur. Dunja Merkler, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
11. Diklić, Zvonimir, „Pristup literarnom opisu u nastavi istraživanja“ u: *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, god. IV, br. 1, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
12. Diklić, Zvonimir, „Psihološko-didaktički aspekti“ u: *Krleža u školi: okrugli stol "Odjeka"*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1973.

13. Diklić, Zvonimir, *Književnoznanstveni i metodički putokazi nastavi književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2009.
14. Kisić, Čedo, Pavlović, Luka, *Krleža u školi: okrugli stol "Odjeka"*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1973.
15. Krleža, Miroslav, *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*, Oslobođenje, Sarajevo, 1973.
16. Krleža, Miroslav, *Eseji, kritike, polemike, putopisi, dnevници, zapisi*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
17. Krleža, Miroslav, *Novele*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
18. Lauer, Reinhard, *Miroslav Krleža – hrvatski klasik*, Ljevak, Zagreb, 2013.
19. Lončar, Mate, „Dio cjeline, cjelina dijelova“, u: *Krleža u školi: okrugli stol "Odjeka"*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1973.
20. Marek, Juraj, „Dramsko stvaralaštvo Miroslava Krleže: jedna mogućnost metodičkog pristupa“ u: *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, god. IV, br. 1, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
21. Markusi, Dragica Dujmović, *Književni vremeplov 1: čitanka iz hrvatskog jezika za prvi razred gimnazije*, Profil, Zagreb, 2008
22. Markusi, Dragica Dujmović, Rossetti-Bazdan, Sandra, Pezer, Terezija Pavić, *Književni vremeplov 4: čitanka hrvatskog jezika za četvrti razred gimnazije*, Profil, Zagreb, 2011.
23. Merkle, Dunja, *Tragom hrvatske riječi: novele i pripovijetke* (Miroslav Krleža: „Bitka kod Bistrice Lesne“), Slovo M, Zagreb, 1999.
24. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, GIPA, Zagreb, 2006.
25. Pandžić, Vlado, *Hrvatski roman u školi*, Profil, Zagreb, 2001.

26. Pandžić, Vlado, Kekez, Josip, *Književnost III: udžbenik za treći razred trogodišnjih strukovnih škola*, Profil, Zagreb, 1997.
27. Pandžić, Vlado, Kekez, Josip, Mamić, Mile, *Hrvatski 4: jedinstveni udžbenik za četvrti razred strukovnih (tehničkih) četverogodišnjih škola*, Profil, Zagreb, 1998.
28. Rosandić, Dragutin, „Da li je Krleža autentično predstavljen“ u: *Krleža u školi: okrugli stol "Odjeka"*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1973.
29. Rosandić, Dragutin, „Metodički pristup Krležinu stvaralaštvu“, u: *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, god. IV, br. 1, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
30. Rosandić, Dragutin, *Hrvatski jezik i književnost: udžbenik za 4.razred četverogodišnjih strukovnih škola*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
31. Sabljic Jakov, *Iz metodičke teorije i prakse*, ICJK, Podgorica, 2011.
32. Skok, Joža, „Pet pjesama Miroslava Krleže s izradom kritičkih interpretacija i komentarom – prvi dio“, u: *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, god. IV, br. 1, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
33. Skok, Joža, „Pet pjesama Miroslava Krleže s izradom kritičkih interpretacija i komentarom – drugi dio“ u: *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, god. IV, br. 3, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
34. Šojat, Anita, *Snaga riječi: hrvatska čitana za sedmi razred osnovne škole*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
35. Težak, Stjepko, „Krležina umjetnost riječi u funkciji jezičnonastavnog izvorišta“ u: *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, god. IV, br. 1, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
36. Ustamujić, Elbisa, „Primjer 'Hrvatske rapsodije'“, u: *Krleža u školi : okrugli stol "Odjeka"*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1973.
37. Vučetić, Šime, *Krležino književno djelo*, Spektar, Zagreb, 1983.

38. Vujević, Miroslav, „Nacionalna identifikacija u Hrvatskoj“ u: *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 16, br. 3, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2007.

7. INTERNETSKI IZVORI

http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf

http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-3.pdf

http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-3-3-3-3.pdf

http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-4-4-3-3.pdf

http://dokumenti.ncvvo.hr/Ispitni_katalozi_13-14/Hrvatski/IK-hrv.pdf